

Diskriminacija transrodnih osoba u Hrvatskoj - pogled iz njihove perspektive

---

Jurković, Matko

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:824245>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

**Diskriminacija transrodnih osoba u Hrvatskoj –
pogled iz njihove perspektive**

Diplomski rad

Student: Matko Jurković

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Landripet

Komentorica: prof. dr. sc. Branka Galić

Zagreb, rujan 2022.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Ciljevi i svrha	3
3. Konceptualni okvir	4
3.1. Što je transrodnost?	4
3.2. Diskriminacija.....	8
3.3. Transrodnost i feminizam.....	10
3.4. Transrodnost u Hrvatskoj	12
3.5. Transfobija.....	15
3.6. Transfobija u obitelji i bliskim odnosima	17
3.7. Transfobija tijekom obrazovanja.....	19
3.8. Transfobija na radnom mjestu	21
3.9. Transfobija unutar zdravstvenog sustava.....	22
4. Metodologija istraživanja.....	23
4.1. Metoda i provedba istraživanja.....	23
4.2. Mjerni instrument.....	24
4.3. Opis uzorka.....	25
5. Analiza rezultata i rasprava.....	25
5.1. Iskustva s obitelji	25
5.2. Iskustva s prijateljima i poznanicima	31
5.3. Iskustva u sklopu obrazovnog sustava	33
5.4. Iskustva s birokratskim aspektima tranzicije	37
5.5. Iskustva na radnom mjestu	43
5.6. Iskustva unutar zdravstvenog sustava	45
5.7. Iskustva s javnim prostorima	52
6. Zaključak i preporuke	55
7. Literatura.....	57
8. Sažetak.....	60
9. Prilog – Protokol polustrukturiranog intervjua.....	62

1. Uvod

Transrodnost je u Hrvatskoj jedna od tema o kojoj se u javnom prostoru rijetko govori. Transrodne osobe su zbog toga često zapostavljene, problemi s kojima se suočavaju se ignoriraju te o samoj transrodnosti postoji cijeli niz krivih predodžbi i negativnih stereotipa koji nikako ne pomažu već ionako narušenom položaju transrodnih osoba u Hrvatskom društvu. Problem koji najviše pogađa transrodne osobe u Hrvatskoj je diskriminacija, i to u raznim oblicima. Inozemna literatura koja obrađuje transrodnost i diskriminaciju povezanu s njom navodi brojne načine i društvene kontekste u kojima transrodne osobe bivaju diskriminirane. Pokazalo se kako su obitelj, obrazovni sustav, birokratski sustav, radno mjesto, zdravstveni sustav i svakodnevnne situacije u javnom prostoru najčešći konteksti u kojima postoji rizik od doživljavanja nekog oblika diskriminacije za transrodne osobe. Heteronormativno društveno uređenje koje je u Hrvatskom društvu dominantno također do neke razine doprinosi diskriminatornim tendencijama opće populacije spram transrodnih osoba. Transrodnih ljudi je iznimno mali broj te ne postoje nikakvi službeni podaci, pa čak ni pretpostavke koliko ih je u Hrvatskoj koliko je poznato autoru ovog rada. Upravo zbog toga, većina opće populacije se nikada neće ni susresti s nekime tko je transrodan, niti će znati gotovo išta o transrodnosti. Problemi s kojima se u Hrvatskoj suočavaju transrodne osobe ostatak populacije često niti ne primjećuje. Ovim radom želimo istražiti kakva je situacija u Hrvatskoj vezana za diskriminaciju transrodnih osoba te kakva oni imaju iskustva i mišljenja o ovoj temi. Za početak ćemo navesti i objasniti ciljeve i svrhu ovoga rada, zatim predstaviti konceptualni okvir na kojemu je temeljeno ovo istraživanje. Nakon toga slijedi obrazloženje metodološkog aspekta ovoga rada te analiza i diskusija dobivenih rezultata. Na samom kraju dolazi zaključak cijeloga rada s preporukama za buduća istraživanja ove teme.

2. Ciljevi i svrha

Ciljevi ovog rada jesu istražiti s kakvim se sve iskustvima diskriminacije susreću transrodne osobe u Hrvatskoj, kako one utječu na njih te kako se oni osjećaju zbog njih. Koliko je autoru ovoga rada poznato, gotovo cijela tematika transrodnosti u Hrvatskoj do sada nije gotovo uopće znanstveno istraživana od strane društvenih znanosti. Iz tog razloga želimo putem kvalitativne metodologije doći do uvida u iskustva s kojima se redovito susreću transrodne osobe unutar Hrvatskog društva. Cilj nam je istražiti kakva iskustva imaju

transrodne osobe s provedbom tranzicije, procesom obznajivanja vlastitog rodnog identiteta članovima obitelji, prijateljima, kolegama i ostalim društvenim akterima. S obzirom na heteronormativnu društvenu klimu koja prevladava unutar hrvatskog društva, kao i pregled inozemne literature na tematiku diskriminacije transrodnosti, možemo pretpostaviti kako postoje mnogi problemi s kojima se suočavaju transrodne osobe u Hrvatskoj, ali nisu u većoj mjeri poznati javnosti. Svrha ovoga rada je doprinijeti razumijevanju transrodnosti unutar okvira društvenih znanosti u Hrvatskoj te potencijalno potaknuti nova istraživanja ove ili srodnih tema. Također, još jedna svrha ovoga rada je podizanje svijesti o diskriminaciji transrodnih osoba u Hrvatskoj kod opće populacije, kako bi se diskriminatorski obrasci mogli lakše uočiti, a onda kolektivno i spriječiti ili barem smanjiti.

3. Konceptualni okvir

3.1. Što je transrodnost?

Glavna tema ovoga rada je diskriminacija transrodnih osoba, tako da ćemo za početak objasniti što je to transrodnost. Transrodnost se opisuje kao skupni pojam koji obuhvaća osobe čiji se rodni identitet, rodni izričaj ili ponašanje ne poklapa sa spolom koji je tim osobama određen rođenjem. Rodni identitet se odnosi na unutarnji doživljaj osobe o tome je li ista žensko, muško ili nešto treće. Rodni izričaj možemo objasniti kao način na koji osoba komunicira svoj rodni identitet drugima kroz ponašanje, odijevanje, frizure, glas ili tjelesne karakteristike (American Psychological Association, 2022). U kolokvijalnom govoru se često skraćeno kaže *trans* osobe, umjesto transrodne osobe, odnosno riječ *trans* se učestalo koristi kao skraćunica za riječ transrodnost. Bitan je oprez pri korištenju ove riječi prilikom opisivanja pojedinaca jer postoje osobe čiji rodni izričaj (izgled i/ili ponašanje) nije sukladan njihovom spolu, no sebe ne smatraju transrodnima. Stoga je najbolje poštovati direktnu informaciju od strane pojedinca vezanu na njihov rodni identitet prije donošenja samostalnih zaključaka o tome. Suprotno od transrodnosti, riječ *cis* označava osobe čiji rodni identitet odgovara spolu koji im je određen rođenjem.

Mnoge vrste identiteta spadaju pod transrodnost. Tako je bitno izdvojiti i transseksualnost kao vrstu transrodnosti pri kojoj pojedinci odlučuju za fizičke promjene svoga tijela kao što su hormonalne terapije, operacije (na primjer, uklanjanje grudi ili promjena spola) kako bi se njihova tijela što više podudarala s njihovim rodnim identitetom. Proces tranzicije pomoću

medicinske intervencije se često naziva spolnom ili rodnom preraspodjelom (engl. *sex or gender reassignment*), a u zadnje vrijeme taj proces se sve češće naziva i rodnom afirmacijom ili potvrđivanjem (engl. *gender affirmation*). Osobe koje su rođene sa ženskim spolom i pripisan im je ženski rodni identitet, ali se identificiraju i žive kao muškarci i promijenili su ili žele promijeniti svoja tijela pomoću medicinske intervencije kako bi bila više nalik muškim tijelima, nazivaju se transseksualni muškarci ili transmuškarci (često se koristi i skraćenica FTM, iz engl. *female-to-male*). Isto tako, osobe koje su rođene s muškim spolom i pripisan im je muški rodni identitet, ali se identificiraju i žive kao žene i promijenili su ili žele promijeniti svoja tijela pomoću medicinske intervencije kako bi bila što više nalik na ženska tijela, nazivaju se transseksualne žene ili trans žene (često se koristi i skraćenica MTF, iz engl. *male-to-female*). Neke osobe koje izvrše tranziciju iz jednog roda u drugi preferiraju biti referirani jednostavno kao muškarac ili kao žena, a ne kao transrodna osoba (American Psychological Association, 2022). Treća kategorija transrodnosti su rodno nebinarne osobe, odnosno nebinarni rodni identiteti koji označavaju rodove izvan binarne paradigme muško-žensko. Na primjer, neki nebinarni identiteti su fluidni i mijenjaju se kroz vrijeme. Nebinarne osobe su također transrodne osobe, jer biti transrodan znači da se pojedinčev rodni identitet ne podudara sa spolom koji im je određen pri rođenju (Vincent et al., 2021). To se događa jer je dodjeljivanje rodnog identiteta pri rođenju (gotovo uvijek) nužno binarno. No, važno je napomenuti kako se neke nebinarne osobe ne žele izjašnjavati kao transrodne iz raznih razloga. Brojni drugi pojmovi pripadaju pod skup nebinarnih rodnih identiteta. Engleski prefiks *demi* se koristi za prigušeno ili djelomično iskustvo roda (na primjer, *demigirl*). *Genderfluid* (na hrvatski jezik bismo mogli prevesti kao fluidan rod) se odnosi na iskustva prilikom kojih se rodni identitet mijenja kroz vrijeme. *Bigender* ili *pangender* (na hrvatski bismo mogli prevesti kao birod ili panrod) se odnose na prisutnost više rodnih identiteta istovremeno. *Agender* (potencijalni hrvatski prijevod bi mogao biti arod) ili rodno neutralne osobe sebe doživljavaju bez rodnog identiteta, ili kao da nemaju povezanost s bilo kojim rodnim identitetom. Treći rod opsuje osobe koje za sebe smatraju kako pripadaju posebnom rodnom identitetu koji nadilazi binarnu podjelu. Posljednji pojam je *genderqueer* ili *genderfuck* koji označava rodne identitete i izričaje koji, namjerno ili nenamjerno krše binarni rodni sustav i zalažu se za njegovu rekonstrukciju (Vincent et al., 2021).

Ovdje navedena podjela je službeno objavljena od strane Američke psihološke asocijacije, te je važno napomenuti kako postoje i transrodne osobe koje iz bilo kojeg razloga ne žele ili ne mogu vršiti tranziciju uz pomoć medicinske intervencije (što uključuje hormonalnu terapiju i

operacije). Takve osobe obično svoj rodni identitet izražavaju odjećom, frizurama, ponašanjem itd. Zbog toga njihov rodni identitet nije ništa manje validan. Na svakom pojedincu je da odluči na koji će način i do kojega stupnja izvršiti svoju tranziciju. Na ovo se nadovezuje i pojam prolaženja (*engl. passing*). Prolaziti znači kao transrodna osoba imati vanjski izgled i ponašanje koji toliko vjerno prikazuju vlastiti rodni identitet da drugi ljudi te osobe često i ne percipiraju kao transrodne osobe, već kao cis osobe. Ovaj pojam je izrazito važan za transrodne osobe. Kao prvo, prolaženje može biti od emocionalne važnosti jer potvrđuje vlastiti rodni identitet. Kao drugo, prolaženje može pružiti zaštitu od maltretiranja i zlostavljanja (Billard, 2018). Na primjer, transrodna žena koja svojim izgledom ne odskaače od prosječne cis žene može bez problema koristiti javne ženske toalete bez straha od čudnih pogleda ili komentara. Transrodne osobe koje izgledaju više androgeno¹ češće se susreću s osudama društva i raznim oblicima diskriminacije. Kao što smo već spomenuli, nemaju sve transrodne osobe isti stav o konceptu prolaženja. Neki smatraju kako taj pojam označava da rodna prezentacija nekih osoba nije dovoljno stvarna ili validna u usporedbi s tuđima. Takve osobe često nemaju problema s tim što ih društvo jasno percipira kao transrodne, i ne osjete potrebu biti percipirane kao cis osobe (Billard, 2018).

Pogledajmo sada transrodnost iz psihološke perspektive kako bismo razumjeli što je ona zapravo. U pozadini transrodnosti stoji psihičko stanje koje nazivamo rodna disforija. Rodna disforija opisuje osjećaj nelagode doživljen kada spol osobe joj je dodijeljen pri rođenju ne odgovara njihovom unutarnjim osjećaju vlastitog roda (NHS, 2022). Rodna disforija može biti blaga ili teška, može započeti u ranom djetinjstvu ili kasnije u životu, a može se i mijenjati s vremenom. Većina ljudi koji doživljavaju rodnu disforiju identificiraju se kao transrodni, osobito mnoge transrodne žene i transrodni muškarci, ali i neke nebinarne transrodne osobe. Preporučeno liječenje ovog stanja uključuje proces afirmacije, odnosno potvrđivanja roda kojeg osoba osjeća pružajući joj pristup tranziciji kroz hormonsku terapiju i/ili operacije. Pojam rodne disforije prvo je opisan od strane američkog psihijatra Normana Fiska tijekom sedamdesetih godina 20. stoljeća. Simptomi rodne disforije mogu uključivati psihičko nezadovoljstvo, anksioznost, depresiju, nelagodu vezanu za vlastito tijelo, smanjeno samopouzdanje, posttraumatski stresni poremećaj, a ponekad čak i suicidalnost (NHS, 2022). Važno je napomenuti kako se rodna disforija ne očituje u potpunosti identično kod svih transrodnih osoba, već se kod raznih ljudi može očitovati na različite načine. Kada uzmemo u

---

¹ Androgenost je pojam koji označava stanje osobe kao ne značajno ženstvene niti muževne, odnosno kombinaciju tradicionalno ženstvenih i muževnih tjelesnih karakteristika (Merriam-webster)

obzir izrazito rigidna društvena očekivanja vezana za rodni identitet određen pri rođenju, jasno je kako se radi o izrazito teškom stanju koje ima velike posljedice na blagostanje individue ako joj nije omogućen željeni oblik tranzicije i podrške okoline.

Rodna afirmacija za mnoge transrodne osobe znači višedimenzionalni proces koji uključuje aspekte društvene, emocionalne i fizičke afirmacije sa svrhom reduciranja negativnih simptoma rodne disforije. Često želja za fizičkom afirmacijom, odnosno promjenom tjelesnih karakteristika kako bi izgled i osjećaj tijela bio više u skladu s rodnim identitetom koji osoba osjeća, nadilazi druge aspekte afirmacije kada uzmemo u obzir njihovu percipiranu važnost (Vanderburgh, 2021). Rodno-afirmirajuća hormonska terapija je skup spolnih steroida dostupnih u raznim oblicima koji stvaraju ili pojačavaju sekundarne spolne karakteristike koje potiču fizičku afirmaciju. Ovakav oblik terapije omogućuje transrodnim osobama smanjenje stresa koji je posljedica rodne disforije te ih također osposobljava da bi lakše i sigurnije navigirali svijetom i društvom kao afirmiran i autentičan identitet. Zbog toga je, za mnoge pojedince, pristup hormonskoj terapiji važan i neophodan dio procesa rodne afirmacije. Hormonska terapija se sastoji od dvije vrste lijekova – prvi su oni koji zaustavljaju djelovanje spolnih hormona prirodno dostupnih u tijelu, a drugi su spolni hormoni u skladu s rodnim identitetom koje tijelo potiču na razvoj sekundarnih spolnih karakteristika također u skladu s rodnim identitetom osobe (testosteron kod transrodnih muškaraca i estrogen kod transrodnih žena) (Vanderburgh, 2021). Cilj hormonalne terapije je dobiti tijelo koje je društveno percipirano kao muževno, odnosno ženstveno. Testosteron će tako uzrokovati dublji glas, povećan rast dlaka na licu i tijelu, redistribuciju masnog tkiva s bokova i stražnjice na abdomen, kao i povećanu mišićnu masu. Estrogen će, s druge strane, rezultirati omekšavanjem kože, smanjenjem mišićne mase, rastom grudi te redistribucijom masnog tkiva s abdomena na kukove i stražnjicu (Vanderburgh, 2021).

Važan dio procesa tranzicije odnosno rodne afirmacije je odabir osobnih zamjenica kojima osoba želi da ju se ubuduće oslovljava. Rodne zamjenice su zamjenice trećeg lica i referiraju se na rod osobe o kojoj se govori. Transrodni muškarci obično odabiru muške zamjenice on/njega, dok se transrodne žene najčešće odlučuju za ženske zamjenice ona/nju. Neke transrodne osobe se odlučuju i za neutralne zamjenice, čiju svrhu u jeziku obavlja treće lice množine oni/njih. Koliko je autoru ovog rada poznato, neutralne rodne zamjenice nisu česte u upotrebi u hrvatskom jeziku zbog specifičnosti jezika, odnosno većini govornika zvuče poprilično neobično. Ipak, engleska verzija neutralnih zamjenica *they/them* postaje sve prihvaćenija među općom populacijom u zemljama engleskog govornog područja. Razlozi

zašto je to slučaj trebalo bi potražiti u sociolingvistici. Mnogim transrodnim osobama je iznimno važno oslovljavati ih zamjenicama kojima žele jer im to pokazuje da su poštivani i prihvaćeni. S druge strane, jedan od najčešćih i najštetnijih oblika transfobije (o čemu će više riječi biti u nastavku ovog rada) je upravo namjerno nepoštivanje i korištenje krivih zamjenica prilikom referiranja na transrodnu osobu čime se posve negira njezin cjelokupni identitet (Airton, 2021).

Za kraj ovoga poglavlja, objasniti ćemo još jedan koncept koji se često zna miješati s transrodnošću, a zapravo je riječ o posve drugačijem konceptu. Riječ je o konceptu *drag*-a. *Drag* je umjetnička forma unutar koje se osoba oblači u odjeću i stavlja šminku i perike kako bi, često na pretjeran način, interpretirala određeni rodni identitet, obično suprotnog spola. Cilj *drag*-a je zabaviti publiku raznim vrstama nastupa kao što su ples, pjevanje, komedija ili nošenje odjeće koju je sam umjetnik/umjetnica kreirao/la i stvorio/la. Postoje *drag* kraljice, odnosno muškarci koji transformiraju svoj izgled i ponašanje u žene te *drag* kraljevi, odnosno žene koje transformiraju svoj izgled i ponašanje u muškarce. *Drag* je krucijalni dio LGBTIQ+² kulture i povijesti, te je njegov najpopularniji oblik *drag* kraljica, odnosno (obično) *gay* muškarci odjeveni kao žene. *Drag* umjetnici ne osjećaju rodnu disforiju, već izražavaju drugi rodni identitet najčešće u svrhu zabave, ili kao karijeru. No, svakako je važno napomenuti da postoje *drag* umjetnici koji jesu transrodni. Televizijska emisija *RuPaul's Drag Race* postaje sve popularnija na globalnoj razini. Ista je dovela *drag* široj publici, te se njezina značajnost očituje u pokazivanju kako rodni identiteti mogu biti fluidni te također u izlaženju iz ustaljenih okvira heteronormativnosti.

3.2. Diskriminacija

Drugi ključni koncept kojim se bavimo u ovom radu je diskriminacija. Diskriminacija se definira kao čin predrasude, odnosno postupanje ili sklonost tretiranju pojedinca na temelju njegove ili njezine pripadnosti grupama, klasama ili kategorijama, umjesto na temelju individualnih zasluga, ponašanja ili praksi. Diskriminacija uključuje prakse nepravednog tretmana osobe ili grupe ljudi na povoljan ili nepovoljan način, od strane jedne osobe ili grupe ljudi te dovodi do isključivanja pojedinca ili grupe temeljenom na nelogičnom i iracionalnom donošenju odluka (Amnesty International, 2021). Diskriminacija postoji diljem svijeta te se

---

² Akronim LGBTIQ+ sastoji se od riječi *lesbian*, *gay*, *bisexual*, *transgender*, *intersex*, *queer*, dok '+' označava osobe koje se ne indentificiraju s navedenim pojmovima, ali se nalaze unutar LGBTIQ+ spektra

najčešće prakticira u okvirima raznoraznih tradicija, praksi, zakona, djelovanja i politika. Pojam diskriminacije dolazi od latinske riječi *discriminare*, što znači „razlikovati između (nečega)“ ili „odvojiti od“. Već po samoj definiciji posve je jasno da se radi o jednoj izrazito štetnoj društvenoj praksi. U suštini, diskriminacija često označava oduzimanje nečijih prava samo zbog toga što jesu ili onoga što vjeruju. Štetnost diskriminacije najviše se očituje u njezinom perpetuiranju društvenih nejednakosti.

Diskriminacija može poprimiti razne oblike. Amnesty International (2021) ju dijeli na tri oblika. Prvi oblik je direktna diskriminacija koja se očituje kada se stvara eksplicitna distinkcija između grupa koja rezultira u tome da pojedinci iz nekih grupa imaju manje prilika prakticirati svoja prava. Na primjer, zakon koji bi zahtijevao da žene moraju priložiti dokaz o završenom određenom stupnju obrazovanja kao preduvjet za glasanje na izborima bio bi primjer direktne diskriminacije na temelju spola. Drugi oblik je indirektna diskriminacija koja se odnosi na zakone ili prakse koje su prezentirane u neutralnom smislu (ne iznose očite distinkcije), ali koje nerazmjerno stavljaju određene grupe u nepovoljan položaj. Na primjer, zakon koji bi zahtijevao od svih građana da prilože dokaz o završenom određenom stupnju obrazovanja kao preduvjet za glasanje na izborima imao bi indirektno diskriminatorni efekt na svaku grupu koja ima manje šanse za postizanje tog određenog stupnja obrazovanja (na primjer, etničke skupine u lošijem položaju). Treći oblik je intersekcijaska diskriminacija koja se očituje kada se nekoliko raznih oblika diskriminacije kombiniraju i ostavljaju određenu grupu ili grupe u još lošijem položaju. Na primjer, diskriminacija protiv žena često se očituje u manjim prihodima u odnosu na muškarce za isti posao. Diskriminacija protiv etničkih manjina često rezultira u također manjim primanjima za pripadnike tih manjina za isti posao. Kada žene koje su pripadnice manjinske skupine plaćene manje nego druge žene, i manje nego muškarci koji su dio iste manjinske skupine, one zapravo trpe intersekcijasku diskriminaciju na temelju spola, roda i etniciteta.

Važan pojam povezan s diskriminacijom je demonizacija. Politika demonizacije je u stalnom porastu diljem svijeta. Političari često potiču mržnju i netrpeljivost na temelju nacionalnosti, rase, religije i raznih drugih odrednica prikazujući pripadnike marginaliziranih grupa kao krivce za brojne društvene probleme. Još veći problem nastaje kada se uključe i pristaše takvih političara, koji često nekritički upijaju diskriminatorne retorike i koriste ih kao povod za prakticiranje mržnje i nasilja prema marginaliziranim skupinama. U suštini, cijeli koncept diskriminacije se temelji na predrasudama koje potiču od same ideje identiteta, kao i potrebe za pripadanjem određenoj grupi. Navedeno može dovesti do podjela, netrpeljivosti, mržnje, a

u nekim slučajevima čak i dehumanizacije pojedinaca koji ne dijele naš identitet. Diljem svijeta vidljivi su trendovi u političkom svijetu koji se temelje na okrivljavanju određenih skupina i širenju straha od njih (Amnesty International, 2021).

Druga tipologija diskriminacije koju ćemo ovdje izložiti istu dijeli na rasizam, ksenofobiju, diskriminaciju protiv LGBTIQ+ osoba, rodnu diskriminaciju te diskriminaciju protiv osoba s invaliditetom. Rasizam je iznimno raširen oblik diskriminacije, u gotovo svim državama svijeta, te kao takav sistemski onemogućuje pojedincima korištenje njihovih ljudska prava samo zbog njihove boje kože, rase, etniciteta ili porijekla. Danas najvidljiviji primjeri rasizma je rasizam prema Afroamerikancima u SAD-u te Romima u Europi, pa tako i u Hrvatskoj. Drugi čest oblik diskriminacije je ksenofobija. Ksenofobija označava antipatiju i netrpeljivost prema strancima, odnosno pojedincima i grupama druge nacionalnosti. Slijede diskriminacija LGBTIQ+ osoba, u koju spada i transfobija kojom ćemo se intenzivno baviti u ovome radu. Amnesty International ističe još i rodnu diskriminaciju, čije smo primjere već naveli. Diskriminacija osoba s invaliditetom je također dosta raširen oblik, zbog kojeg osobe s invaliditetom bivaju tretirane kao objekti žaljenja ili pak straha. Bez obzira na ovdje navedenu tipologiju, postoje još brojni drugi oblici diskriminacije (Amnesty International, 2021).

Zanimljivo je i istraživanje koje su proveli Williams i suradnici 2019. godine na temu povezanosti diskriminacije i zdravlja. Meta-analizom literature objavljene na temu povezanosti diskriminacije i ishoda vezanih uz zdravlje od 2013. do 2019. godine dolaze do zaključka da je diskriminacija temeljena na rasi sve veći faktor rizika za pojavu bolesti (ponajprije kroz povišene razine stresa koje pojedinci trpe prilikom navigiranja društva protkanog diskriminatornim obrascima) i značajno doprinosi rasnim razlikama u zdravlju.

3.3. Transrodnost i feminizam

U ovome poglavlju ćemo objasniti razliku između pojmova spola i roda te problematiku slaganja transrodnosti s nekim strujama feminizma koja proizlazi upravo iz nerazumijevanja ili neprihvatanje te razlike.

Svjetska zdravstvena organizacija (2022) spol definira kao “različite biološke i fiziološke karakteristike muškaraca i žena, kao što su reproduktivni organi, kromosomi i hormoni”. S druge strane, Svjetska zdravstvena organizacija (2022) rod definira kao “društveno konstruirane karakteristike muškaraca i žena - kao što su norme, uloge i odnosi unutar grupa muškaraca i grupa žena kao i između njih. Navedene rodne karakteristike variraju od društva

do društva i mogu se mijenjati.“ Pojednostavljeno rečeno, spol je fizički određen, dok je rod društveno određen.

Odnos između feminizma i transrodnosti je oduvijek bio izrazito turbulentan. Kako se sam feminizam kao društveni pokret sastoji od brojnih frakcija s raznim stajalištima, ciljevima i oblicima djelovanja, tako u unutar samoga pokreta postoje brojne pozicije spram transrodni osoba. Pitanje transrodnosti unutar feminizma svodi se na to jesu li transrodni ljudi „dobri“ za feminizam i pomažu li u ostvarivanju njegovih ciljeva ili ne.

Tijekom drugog vala feminizma u SAD-u, 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća dolazi do otvaranja takozvanog „transrodnog pitanja“, odnosno nesuglasica unutar feminističkog pokreta oko toga treba li transrodne osobe (pogotovo transrodne žene) prihvatiti kao dio feminizma ili ne (Burns, 2019). Početkom drugog vala feminizma transrodne osobe su uglavnom bile dio pokreta bez većih kontroverzi, osim pojedinih, najčešće vezanih za lezbijske feminističke grupe koje su smatrale kako su transrodne žene zapravo muškarci i kako im nikako nije mjesto unutar feminističkog pokreta (Siegel i Stump, 2021). Situacija postaje ozbiljnija kada radikalna lezbijska feministkinja i sveučilišna profesorica Janice Raymond 1979. godine objavljuje djelo pod nazivom *The Transsexual Empire: The Making of the She-Male*, koje je zapravo služilo kao feministički anti-transrodni manifest koji je bio utjecajan i unutar, ali i izvan krugova feminizma. Cjelokupna paradigma koju je ovdje zagovarala Raymond često je korištena za opravdavanje diskriminacije i nasilja spram transrodnih žena. Raymond i pristaše njezine paradigme (poznate pod skraćenicom *TERFs*, odnosno *Trans-exclusionary radical feminists*) smatraju kako „jedinствeno“ žensko iskustvo treba biti temelj feminističkog pokreta. S druge strane, kritičari su tvrdili kako žensko iskustvo ne može biti jedinstveno, čak ni među svim cis ženama, a pogotovo ne kada uzmemo u obzir rasu, socioekonomski status ili transrodnost (Siegel i Stump, 2021). Tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća transrodno pitanje dobilo je još jedan segment, a to su takozvani „granični ratovi“ *butch* lezbijki i transrodnih muškaraca. Mnogi transrodni muškarci su prvo bili dio feminističkog pokreta te su se izjašnjavali kao lezbijke, dio njih je odlučio se udaljiti od feminizma nadajući se kako će na taj način biti ozbiljnije shvaćeni kao muškarci. S druge strane, brojne *butch* lezbijke su imale problema s obranom svojeg muškobanjastog ponašanja kao legitimnog oblika ženstva, te diferenciranjem sebe u usporedbi s transrodnim muškarcima. Cijeli ovaj problem „graničnih ratova“ *butch* lezbijki i transrodnih muškaraca zapravo se svodi na pitanje tko smije biti dio lezbijske i feminističke zajednice i djelovanja. Kasnije tijekom 90-ih godina dolazi do promjene koju donosi Judith Butler. Njezini radovi dio su post-strukturalnog feminizma i *queer* teorije te se protive stajalištima radikalnog anti-transrodnog feminizma. Pripadnici ove feminističke struje

smatraju kako *queer* i transrodni izričaji roda mogu biti postavljeni kao antiteza rigidnim društvenim normama vezanim za rod, i na taj način pomoći feminističkom pokretu (Siegel i Stump, 2021).

U ovome poglavlju pokušali smo objasniti kako transrodne osobe ne uspijevaju dobiti podršku čak ni od skupina koje bi im po svojoj definiciji trebali biti uz njih. Tako i feministički pokreti, koji bi trebali biti predvodnici u borbi protiv patrijarhalnog društvenog uređenja, čija je rigidna i dihotomna, krajnje nefluidna rodna podjela temelj njegova funkcioniranja. Određene frakcije unutar feminizma s ovom odrednicom patrijarhata ne vide problem, te tako transrodne žene ne žele prihvatiti kao dio feminističkih pokreta niti im pružiti pomoć i podršku, već naprotiv, kako smo i naveli, ponekad potiču netrpeljivost i nasilje prema njima.

3.4. Transrodnost u Hrvatskoj

U ovome poglavlju ćemo proučiti kakva je situacija s transrodnošću u Hrvatskoj, vezana za pravno prepoznavanje roda, mogućnosti promjene roda i imena na osobnim dokumentima te uvjetima za dobivanje prava na medicinski potpomognutu rodnu tranziciju financiranom od strane zdravstvenog sustava.

Udruga Zagreb Pride objavila je 2018. godine Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2014.-2017. (autor je Marko Jurčić) te ćemo navedeni izvještaj zbog nedostatka literature na ovu temu koristiti kao glavni materijal za analizu stanja u Hrvatskoj vezano za transrodnost. U Hrvatskoj diskriminacija je zabranjena Ustavom, ali i brojnim pravilnicima i zakonima. Društvene znanosti prikazuju diskriminaciju LGBTIQ+ osoba ne temelju različitosti na osnovama spola, seksualne orijentacije, roda, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i spolnih karakteristika. Jurčić (2018) navodi kako zakon o suzbijanju diskriminacije zabranjuje diskriminaciju u svim područjima ljudskog života i uključuje čak 23 osnove diskriminacije u koje spadaju i rodni identitet, rodno izražavanje i spolnu orijentaciju, dok spolne karakteristike još nisu dodane kao osnova po kojoj je zabranjena diskriminacija. Ova dopuna zakona bila bi ključna za formalno suzbijanje diskriminacije interspolnih osoba, čije postojanje Hrvatski Zakon za sada ignorira. Vezano za transrodne osobe, Zagreb Pride navodi kako njihovo pravo na priznavanje rodnog identiteta od strane Hrvatskog Zakona i samoodređenja spola nije uređeno posebnim zakonom već kroz odredbe tri različita zakona, jedan pravilnik i dva posebna dodatka. Očito je kako je ovakav komplicirani sustav zakonskog priznanja rodnog identiteta neadekvatan te da ga je nužno čim prije promijeniti (Jurčić, 2018).

Nadalje, Zagreb Pride daje analizu postupka zakonskog priznanja roda kroz promjenu imena i oznaka spola na osobnim dokumentima. Prema standardima Vijeća Europe, države članice bi trebale osigurati zakonsko priznanje roda na jednostavan, dostupan i brz način koji bi trebao biti temeljen na osnovu samoodređenja. Zakoni i podzakonski akti u Hrvatskoj ne omogućuju promjenu oznake spola osobe na adekvatan način jer ne poštuju pravo pojedinca na samoodređenje spola te sam proces nije jednostavan, brz i svima jednako dostupan. Pravni okvir opisan u vrijeme pisanja izvještaja, 2018. godine, iznimno je kompliciran te uključuje dobivanje suglasnosti od barem tri različite strane za promjenu oznake spola, kao i dva mišljenja te tako značajno produžuje cijeli proces i na kraju dovodi u nepovoljnu situaciju podnositeljice ili podnositelje zahtjeva (Jurčić, 2018).

Proces promjene imena znatno je manje problematičan od procesa promjene oznake spola, no praksa pokazuje kako i pri podnošenju zahtjeva za promjenu imena transrodne osobe u Hrvatskoj često nailaze na probleme. Prema Zakonu o osobnom imenu (NN 118/12, 70/17) svaki građanin može jednostavno promijeniti svoje osobno ime na zahtjev i uz određene uvjete. Transrodne osobe u Hrvatskoj mogu birati ime koje odgovara njihovom rodnom identitetu bez ikakvih uvjeta prilikom izbora samog imena nevezano jesu li prethodno zakonski promijenili spol ili ne. Autor ovo izvještaja navodi da praksa pokazuje kako se proces ostvarivanja ovoga prava transrodnim osobama u Hrvatskoj često nepotrebno otežava. Zagreb Pride prenosi kako su im prijavljene situacije u kojima birokratsko osoblje pri podnošenju zahtjeva za promjenu imena procjenjuje hoće li osoba koja podnosi zahtjev mijenjati i oznaku spola. Procjena se najčešće vrši na temelju rodne određenosti novoga imena ili rodnom izražavanju podnositelja ili podnositeljice zahtjeva. Zabilježena su dva slučaja kod kojih se od osobe tražilo da uz zahtjev za promjenu imena priloži i psihijatrijski nalaz, za što ne postoji nikakvo utemeljenje u zakonu (Jurčić, 2018).

Vezano za promjenu oznake spola, Zagreb Pride tvrdi da je za to postojeća regulativa iznimno složena i diskriminatorna za transrodne osobe. Samo započinjanje postupka promjena oznake spola moguće je jedino uz predočenje dokumentacije o psihijatrijskoj dijagnozi. Najveći problem s cijelim postupkom je nepoštivanje prava osobe na samoodređenje vlastitog spola i roda, odnosno pojedincu nije dozvoljeno da bude prepoznat, u pravnom smislu, u rodu s kojim se identificira. Autori ovog izvještaja također navode kako praksa također da je proces promjene upisa spola iznimno dugotrajan i njega je uključen velik broj institucija koje trebaju dati odobrenje i pozitivno mišljenje osobama koji se odluče za promjenu oznake spola. Proces zakonskog priznavanja spola je problematičan iz nekoliko aspekata. Prvo, postupci predugo traju, najčešće duže od propisanog razdoblja od 30 dana. Drugo, proces je vrlo birokratiziran i

zahtjeva dobivanje procjene od najmanje tri predstavnika ili predstavnice institucija iz raznih područja, a svako od njih može cijeli proces usporiti ili ga potpunosti onemogućiti. Treće, promjenu spola upisuje nadležni matični ured na temelju mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća. I četvrto, Nacionalno zdravstveno vijeće svoje mišljenje donosi na temelju drugog mišljenja, koje donose osobe s objavljene liste psihijatarata i psihologa koji imaju znanja i iskustva u radu s transrodnim osobama (NN 59/15). U već opisanom iznimno kompliciranom procesu, bitno je istaknuti još neke prepreke koje često budu sastavni dio tog procesa. Zagreb Pride ističe dosta neuređeno područje izdavanja svih ostalih dokumenata i njihovo usklađivanje s promjenom oznake spola i osobnog imena. Navedeno se ponajviše odnosi na školske i sveučilišne diplome te ostale potvrde obrazovnih institucija. U lipnju 2018. situacija se mijenja, jer tada Ministarstvo znanosti i obrazovanja daje upute svim školama i fakultetima da na zahtjev osoba koje su promijenile oznaku spola nakon završetka školovanja izdaju svjedodžbe, odnosno diplome s novim imenom i u odgovarajućem rodu. Kao zaključak na cijelu priču o promjeni imena i upisa spola u osobnim dokumentima, Zagreb Pride zagovara „da se promjena upisa spola uredi kroz jedan jedinstveni zakonski propis koji omogućava svakoj osobi da, na zahtjev, bez suglasnosti drugih i bez dijagnoze, promijeni upis spola u svim dokumentima, na jednak način na koji se mijenja osobno ime.“ (Jurčić, 2018:53) Također se naglašava nužnost izrade preporuka i dodatne edukacije za djelatnike i djelatnice tijela državne uprave s ciljem sprječavanja svakog oblika diskriminacije prema osobama zbog njihovog rodnog identiteta.

U ovom poglavlju ćemo još navesti koje mogućnosti vezane za medicinsku potpomognutu tranziciju imaju transrodne osobe u Hrvatskoj. Trans mreža Balkan navodi kako je, vezano za psihološku pomoć, endokrinologiju, ginekologiju i kirurgiju Ministarstvo zdravstva objavilo listu stručnjakinja i stručnjaka koji imaju znanja i iskustva u radu s transrodnim osobama, no praksa je nažalost pokazala kako neki od njih ipak nemaju adekvatna znanja te čak imaju neadekvatne stavove i pristupe prema samim pacijentima (Jurčić, 2018). Upravo zbog toga, udruga KolekTIRV (prijašnje ime udruge je TransAid) navodi vlastiti popis stručnjakinja i stručnjaka za koje je provjereno da svoj posao obavljaju adekvatno. Vezano za operacije koje su uobičajeni dio tranzicije, u Hrvatskoj je moguće uz dopunsko zdravstveno osiguranje obaviti operaciju uklanjanja dojki za transrodne muškarce na teret HZZO-a, dok se operacije promjene spola uopće ne rade u Hrvatskoj pa tako nisu ni pokrivena zdravstvenim osiguranjem. Nepostojanje ove mogućnosti mnogim transrodnim osobama u Hrvatskoj otežava tranziciju na mnogo raznih načina. U susjednoj Srbiji postoje klinike i kirurzi koji rade operacije promjene spola te zbog toga transrodne osobe iz Hrvatske najčešće odlaze tamo na operacije. Vezano za hormonalnu terapiju, Trans mreža Balkan navodi kako je u Hrvatskoj moguće nakon posjeta

psihologu javiti se i endokrinologu u svrhu dobivanja liste pretraga koje je nužno obaviti prije početka hormonalne terapije. Kada se završi psihijatrijska i psihološka obrada te se obave sve potrebne pretrage, dogovara se termin s endokrinologom koji pacijentu određuje terapiju u konzultacijama s istim, te se također dogovaraju kontrole u svrhu praćenja reakcije organizma na terapiju. Vezano za financiranje hormonalne terapije, preglede i pretrage nužne za dobivanje hormonalne terapije pokriva HZZO, dok troškove samih hormona mora snositi pacijent (Trans Mreža Balkan, 2015).

Za kraj ovoga poglavlja, još ćemo spomenuti i Istraživanje o pravnom priznanju roda u Republici Hrvatskoj 2020 koje je proveo Amir Hodžić iz udruge KolekTIRV (udruga je 2020. godine nosila naziv TransAid). U svrhu tog istraživanja provedeni su intervjui s transrodnim osobama iz Hrvatske kako bi se saznalo kako transrodne osobe doživljavaju trenutni sustav vezan za zakonsko priznanje roda, kakva su njihova iskustva s njim te kako on otežava njihovo funkcioniranje u društvu. Rezultati istraživanja pokazuju kako „postupak pravnog priznanja roda postaje sve dugotrajniji i tegobniji, uz dodatne zahtjeve koji nisu propisani pravilnikom i stručnim smjernicama, a koji ujedno povećavaju medikalizaciju i patologizaciju trans i rodno varijantnih identiteta.“ (Hodžić, 2020: 32).

3.5. Transfobija

U ovom radu detaljno ćemo se baviti jednom posebnom vrstom diskriminacije, transfobijom. Transfobija, odnosno diskriminacija transrodnih osoba, definira se kao osjećaj intenzivne antipatije prema osobama koje se ne prilagođavaju normativnim rodnim ulogama ili, češće, strah i gađenje prema transrodnim osobama. Transfobija uključuje sustav vjerovanja, vrijednosti i psiholoških motivacija za anti-transrodna diskriminatorna ponašanja i stavove (Hill i Ritz, 2021). Iako pojam transfobija u sebi sadržava riječ fobija koja označava iracionalni strah, ovdje se radi o izrazu koji je nastao kako bi bio sličan srodnom pojmu homofobije. Pojam transfobije ušao je u javni diskurs tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća i brzo se razvio u posebno područje društvenih i humanističkih istraživanja. Sama riječ *transphobia* ušla je u Oxfordov rječnik engleskog jezika 2013. godine, a 2020. godine brojni rječnici dodaju opširne opise samog pojma transfobije. Rana istraživanja transfobije stavljala su naglasak na porijeklo transfobije (kulturno vjerovanje u dihotomnu podjelu roda), kako ona funkcionira u društvenom smislu (na primjer, pojam stigme) te kako operacionalizirati i konačno smanjiti razine transfobije uz pomoć intervencija temeljenih na empirijskim istraživanjima. U društvenim znanostima, glavni problem je osmišljavanje adekvatne metode za mjerenje

transfobije. Sve je više metoda za mjerenje transfobije. Svaka od njih ima drugačiji fokus, neke od njih su opsežne i uključuju detaljna bihevioralna mjerenja stavova spram roda, dok neke od njih uključuju samoprocjene stupnja transfobije (Hill i Ritz, 2021).

Rod osobe koja je promatrač i rod osobe koja je promatrana su uključeni u kontekst transfobije. Vezano za rod promatrača, istraživanja su pokazala kako cis muškarci imaju veću tendenciju biti transfobni nego cis žene. Seksualna orijentacija ovdje je također bitan faktor, jer su istraživanja također pokazala kako su heteroseksualni cis muškarci najtransfobniji od svih skupina. U kontekstu osobe koja je promatrana, transrodne osobe koje „prolaze“ (engl. *pass*), odnosno njihov izgled i ponašanje vjerno predočavaju njihov rodni identitet, imaju manje problema s diskriminacijom nego transrodne osobe koje ne postižu takav izgled. Također, istraživanja pokazuju kako transrodne žene trpe mnogo više diskriminacije nego transrodni muškarci. Kao što je već spomenuto, seksualnu orijentaciju je također važno uzeti u obzir kada promatramo obrasce transfobije. Transrodne osobe ne doživljavaju diskriminaciju samo od heteroseksualne cis većine društva, već i od drugih pripadnika LGBTIQ+ zajednice (Hill i Ritz, 2021). Razna istraživanja pokazala su kako transrodne žene osjećaju diskriminaciju ponajviše od bijelih *gay* muškaraca te kako su općenito *gay* muškarci općenito više transfobni nego lezbijke. Ovo možemo povezati s ranijim navodima koji tvrde kako su i cis heteroseksualni muškarci transfobniji od ostalih skupina. Ovdje se može zaključiti kako cis muškarci općenito imaju veću tendenciju biti transfobni, bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju. Također, postoje i nalazi koji tvrde da transrodni muškarci često doživljavaju odbijanje od strane lezbijki, posebno bijelih cis lezbijki (Hill i Ritz, 2021). Nažalost, ovo dokazuje kako cis pojedinci općenito gledano nisu imuni na pokazivanje nekih obrazaca transfobije. Ovdje potencijalno postoji mnogo razloga zašto je to tako. Možemo pretpostaviti kako većina cis pojedinaca često ne razumije transrodne osobe zbog heteronormativnog društvenog uređenja. Također, vrlo je lako moguće da ih ne razumiju jer nemaju doticaj s transrodnim osobama, odnosno jednostavno ih nemaju u svojoj okolini. Upravo je zbog toga izrazito važna reprezentacija transrodnih osoba u medijima (televizijskim emisijama, filmovima, serijama...) jer je to najjednostavniji način da se mnogi cis pojedinci na bilo koji način upoznaju s postojanjem i životima transrodnih osoba.

Svakako je korisno razmotriti i odnos religioznosti i transfobije. Campbell i suradnici (2019) provode sustavni pregled literature na ovu tematiku i dolaze do zanimljivih rezultata. Šest studija je potvrdilo kako je samoidentifikacija pojedinca kao religioznog povezana s višim stupnjevima transfobije u usporedbi s onima koji se identificiraju kao nereligiozni. Stupanj

religioznosti je također pozitivno povezan s transfobnim tendencijama. Rezultati također pokazuju kako su kršćani i sve njihove podskupine više sklone transfobiji u usporedbi sa židovima. Religijski fundamentalizam kao i doslovno tumačenje Biblije se također pokazalo kao prediktori negativnih stavova spram transrodnosti. Učestalost pohađanja vjerskih obreda također se pokazala pozitivno povezanom s transfobnim tendencijama (Campbell et al., 2019).

U ovom istraživanju smo odlučili analizirati transfobiju u četiri različita konteksta. Pregledom i analizom literature zaključeno je kako su najčešći i najznačajniji životno-društveni konteksti u kojima transrodne osobe doživljavaju razne oblike diskriminacije obitelj i bliski odnosi, obrazovanje, radno mjesto i zdravstveni sustav.

3.6. Transfobija u obitelji i bliskim odnosima

U sljedećih nekoliko poglavlja pokušat ćemo objasniti načine na koje transrodne osobe najčešće doživljavaju transfobiju u nekoliko najznačajnijih društveno-životnih aspekata. U ovom prvom poglavlju posvetit ćemo se obitelji, koja je u većini kultura i društava percipirana kao skupina koja bi individui trebala biti najveća podrška te izvor suosjećanja i pomoći u teškim životnim situacijama. Praksa nažalost pokazuje kako nerijetko transrodne osobe ne dobivaju ni podršku, ni suosjećanje niti pomoć od članova obitelji kada oni saznaju da je jedan od njihovih članova transrodna osoba, već naprotiv, ponekad transrodne osobe ostali članovi njihovih obitelji odbacuju, vrijeđaju ili čak vrše razne oblike nasilja nad njima (Wald et al., 2021). Prije nego krenemo na pregled literature o ovoj cjelokupnoj tematici, nužno je definirati pojam „izlaska iz ormara“ odnosno engl. *coming out*-a. Izlazak iz ormara možemo definirati kao proces u kojemu „pojedinici postaju svjesni svojeg vlastitog seksualnog ili rodnog identiteta (ovo je prvi korak izlaska iz ormara, odnosno izlazak iz ormara samome sebi), a potom slijedi i dijeljenje te spoznaje s okolinom (izlazak iz ormara drugima)“ (Wald et al., 2021: 139). Upravo taj drugi korak dijeljenja informacija o vlastitoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu često bude problematičan, jer u nekim situacijama može okolini predstavljati svojevrsan šok i čak uzrokovati burne reakcije. Upravo tada može doći do iskazivanja raznih obrazaca transfobije od strane okoline. Iako se na prvi pogled može činiti kako je izlazak iz ormara događaj koji se dogodi samo jednom, za transrodne osobe izlaženje iz ormara je često razvojni i cjeloživotni proces oblikovan mnogim aspektima života pojedinca (Wald et al., 2021).

Sada ćemo staviti fokus na dijeljenje saznanja o vlastitoj transrodnosti s vlastitom obitelji. Wald i suradnici (2021) navode kako izlazak iz ormara članovima obitelji može uzrokovati

mного tjeskobe te u nekim slučajevima može biti i vrlo riskantno za pojedinca ako je isti financijski ovisan o svojoj obitelji. Transrodne osobe često budu odbačene od svoje obitelji, izgube njihovu financijsku podršku, ili čak bivaju izbačeni iz kuće ili stana. Zbog toga ne začuđuje da mnogo transrodnih osoba izbjegava izvršiti izlazak iz ormara obitelji te umjesto toga se prilagođavaju očekivanjima obitelji vezanima za rodno izražavanje. Ovaj scenarij može imati posljedice na mentalno zdravlje pojedinca, jer skrivanje svog rodnog identiteta i svojevrsna gluma drugog rodnog identiteta može dovesti do značajnog stresa, anksioznosti, depresije te općenito osjećaja nepovezanosti s vlastitim identitetom i povlačenjem od drugih. Članovi obitelji osobe koja je transrodna također moraju proći vlastito svojevrsno izlaženje iz ormara, odnosno moraju reći da je spomenuti član obitelji transrodan drugim članovima obitelji, prijateljima, kolegama na poslu. Ovaj proces također može biti iznimno težak i stresan ukoliko ne naiđu na podršku. S druge strane, osobe koje odrade izlazak iz ormara tijekom odrasle dobi ponekad već imaju svoju vlastitu obitelj, uključujući supružnika i/ili djecu. Imati supružnika ili roditelja koji izlazi iz ormara kao transrodna osoba zahtjeva određene prilagodbe od strane spomenutih aktera unutar obitelji. U svim ovim navedenim slučajevima, pružanje podrške članovima obitelji transrodne osobe, kao i njoj samoj, puno pomaže (Wald et al., 2021: 139).

Sada ćemo dati nekoliko primjera istraživanja koja pokazuju koliko je podrška obitelji transrodnim osobama nužna i koje su posljedice ukoliko ista izostaje. Jedno istraživanje provedeno nad 50 transrodnih žena u Australiji 1995. godine (Turner, 1996) pokazalo je kako odbacivanje od strane obitelji vodi do problema s mentalnim zdravljem povezanih s odgađanjem tranzicije u svrhu prilagođavanja željama članova obitelji vezanih za njihovu sliku identiteta spomenutog aktera. Također se pokazalo kako je ovaj scenarij još vjerojatniji za mlađe transrodne žene koje su ovisne o raznim oblicima podrške od strane obitelji (Turner, 1996). Rana istraživanja na ovu temu u SAD-u također su dala slične rezultate. Jedno od njih je provedeno od strane Tewksbury-ja i Gagne-a na uzorku od 65 transrodnih žena i pokazalo je kako transrodne žene češće doživljavaju odbacivanje nego prihvaćanje od strane svojih obitelji (Tewksbury, 1998). Nadalje, Factor i Rothblum (2008) su došli do zaključka da transrodne žene i transrodni muškarci doživljavaju manje razine podrške od članova obitelji u usporedbi s njihovim braćom i sestrama koji su cis. Erich, Tittsworth, Dykes, and Cabuses (2008) svojim su istraživanjem došli do rezultata koji tvrde da su povećane razine podrške od strane obitelji kod transrodnih osoba pozitivno povezane s većim životnim zadovoljstvom. Ovaj nalaz ponovno dokazuje kolika je važnost podrške obitelji za opće blagostanje bilo kojeg pojedinca, pa tako i transrodnih osoba. Vezano za posljedice koje odbacivanje od strane obitelji

može imati za transrodne osobe, Klein i Golub (2016) provode istraživanje nad čak 3458 transrodnih osoba u Sjedinjenim Američkim Državama te dolaze do zaključka da pojedinci koji su doživjeli visoki stupanj odbacivanja od strane obitelji imaju čak tri puta veće šanse da pokušaju izvršiti samoubojstvo, i dva i pol puta veće šanse da počnu sa zloupotrebom raznih zabranjenih supstanci. Još jedan važan rezultat dobili su Singh i McKleroy (2011) u svojem istraživanju nad 11 transrodnih osoba koje nisu bijele rase (engl. *people of color*) i žive u SAD-u. Radi se o pozitivnoj povezanosti između odnosa s članovima obitelji ispunjenim podrškom i rezilijentnosti, odnosno mogućnošću lakšeg nošenja s problemima koji dolaze iz diskriminatornih djelovanja s raznih strana.

Još je važno spomenuti i pojam odabrane obitelji (engl. *chosen family*). Odabrane obitelji se odnose na nebiološke povezanosti među pojedincima nalik onim obiteljskim, namjerno odabrane u svrhu zajedničke pomoći i podrške. Ovaj pojam je u kontrastu s pojmom nuklearne obitelji koja je prihvaćena kao standard u većini kultura i društava danas. Ideja odabrane obitelji najviše je prihvaćena unutar LGBTIQ+ zajednice. Kao što smo već naveli, članovi ove zajednice često doživljavaju odbacivanje i gubitak podrške od svojih bioloških obitelji te zbog toga se mnogi pojedinci međusobno udružuju i odlučuju jedni drugima biti podrška te biti povezani na sličan način kao i u nuklearnim tipovima obitelji (Gates, 2016).

3.7. Transfobija tijekom obrazovanja

Obrazovni sustav, odnosno obrazovanje kao životni period također mogu biti protkani raznim obrascima transfobije. Važno je napomenuti kako transrodne osobe mogu početi svoju tranziciju u bilo kojem periodu života, stoga neki od njih nisu ni iskusili transfobiju tijekom svojeg obrazovanja jer su možda u tom razdoblju iskazivali rodni identitet koji im je zadan rođenjem. Praksa potvrđuje kako su mnoge obrazovne institucije neupućene u probleme s kojima se suočavaju transrodne osobe (Johns et al., 2017). Horton (2022) provodi istraživanje u Ujedinjenom Kraljevstvu nad djecom dobi od 6 do 16 godina i njihovim roditeljima u svrhu razumijevanja njihovih iskustava sa stresom s kojim se suočavaju u školi zato što su transrodni. Rezultati su pokazali kako se sudionici ovog istraživanja susreću s raznim oblicima transfobije u svojem svakodnevnom životu u školi. Prvi primjer diskriminacije koji je naveden je nedopušten pristup toaletima, svlačionicama ili smještaju na školskim izletima koji je u skladu s rodnim identitetom koji učenik ima. Mnogi mlađi učenici nisu još svjesni prava koje imaju, a također često izbjegavaju suprotstavljanje odraslim osobama koje imaju funkciju autoriteta u

školi te zbog toga se oslanjaju najčešće na roditelje kako bi se suočili s diskriminacijom. Ovaj primjer pokazuje da je roditeljska podrška transrodnoj djeci od krucijalne važnosti jer je ona jedini mehanizam koji uspijeva smanjiti efekte diskriminacije koju djeca doživljavaju u školi. Djeca koja doživljavaju osuđivanje i odbacivanje u školi i kod kuće doživljavaju još veće razine diskriminacije koje negativno utječu na njihovo samopouzdanje i opće mentalno zdravlje. U svojem istraživanju iz 2010. godine, McGuire potvrđuje važnost toga da transrodna djeca imaju barem jednu odraslu osobu koja će se zalagati za njihova prava i zaštititi ih od štetnih utjecaja diskriminacije koju doživljavaju od strane okoline. Nadalje, Horton (2022) navodi kako roditeljska podrška djeci koja se suočavaju s diskriminacijom nije dostatna te naglašava potrebu za još većom podrškom u sklopu sustava obrazovanja koja bi trebala biti pružena od strane profesionalaca za mentalno zdravlje djece. Još jedan problem koji se događa u brojnim školama je često odbacivanje te vršnjačko emocionalno i fizičko maltretiranje transrodnih učenika od strane drugih učenika. Škole kao institucije zbog ovoga bi trebale više poraditi na gradnji društvene klime koja će biti više inkluzivna i pozitivna u odnosu na transrodnost te također pronaći efikasne mehanizme za suzbijanje vršnjačkog nasilja spram transrodnih učenika. Istraživanje iz 2017. godine provedeno u SAD-u pokazalo je da je 27% transrodnih srednjoškolaca izostajalo s nastave jer se u školi nisu osjećali sigurno, 35% njih je doživjelo fizičko nasilje u školi, dok je 24% njih doživjelo prijetnje ili ozljede nekom vrstom oružja. Ovi podaci upućuju na činjenicu da su ovakvim situacijama transrodni učenici značajno više skloni nego učenici koji su cis (Johns et al., 2017).

Osim osnovne i srednje škole, mnogi oblici transfobije često su prisutni i u visokom obrazovanju. Jedna od najvećih dilema s kojima se transrodne osobe susreću u akademskom životu je pitanje izlaska iz ormara, odnosno u kojim situacijama i/ili kojim osobama je kada prikladno ili ne podijeliti informaciju o vlastitoj transrodnosti. Navedeno ponajviše ovisi o kontekstu određene situacije i percipiranom osjećaju vlastite sigurnosti (Pryor, 2015). Zabilježen je trend da sve više transrodnih studenata u SAD-u dolazi na fakultet s otvoreno izraženom transrodnošću (izvršili su izlazak iz ormara na općoj razini), no istraživanja također pokazuju kako i dalje mnogi studenti ne dobivaju potrebnu podršku. Mnogi transrodni studenti imaju iskustva s raznim oblicima maltretiranja tijekom studentskog života zbog čega se kod mnogih stvara negativna percepcija cjelokupnog studentskog života u zajednici (Dugan et al., 2012). Kao i u drugim životnim situacijama, većina transrodnih osoba procjenjuje svaki pojedini kontekst situacije i svakog pojedinca i/ili grupu s kojim se susreće i onda na temelju tih zaključaka odlučuje o dijeljenju informacija o svojem rodnom identitetu. Još jedan problem s kojim se transrodni studenti često suočavaju tijekom navigiranja akademijom je korištenje

njihovog starog imena (ponekad zvanog mrtvim imenom) i/ili pogrešnih osobnih zamjenica. Ovaj prekršaj od strane drugih može biti slučajan ili namjeran, no ako se on učestalo i zlonamjerno ponavlja može imati negativne posljedice na samopouzdanje i općenito mentalno zdravlje pojedinca (Siegel, 2019).

3.8. Transfobija na radnom mjestu

Bender-Baird (2021) navodi pozitivan trend zamijećen u SAD-u od 90-ih godina prošlog stoljeća da transrodne osobe otvoreno prolaze kroz proces tranzicije na radnom mjestu. Prije toga, mnoge transrodne osobe su vršile tranziciju u tajnosti, i tek po završetku iste, tražile bi novi posao koji bi po tadašnjoj kulturi bio u skladu s novim rodnim identitetom. Tako su, na primjer, transrodni muškarci nalazili poslove u građevini, dok su transrodne žene nalazile poslove u administraciji. Cilj je bio da kolege na novom radnom mjestu ne znaju ništa o prošlosti te osobe. Od sredine 2000-ih godina pa do danas, otvoren prolazak kroz tranziciju na radnom mjestu u SAD-u postaje relativno učestala pojava. Ovaj napredak ima za posljedicu postojanja opsežnog savjetovanja eksperata za ljudske resurse i razvoj karijere koji usko surađuju sa zaposlenicima koji se identificiraju kao transrodni kako bi im olakšali prilagodbu na radnom mjestu. No, bez obzira na sav postignuti progres, transrodne osobe se i dalje susreću s brojnim problemima na radnom mjestu.

Grant i suradnici (2011) navode kako se transrodne osobe u SAD-u suočavaju s dvostruko većom stopom nezaposlenosti u usporedbi s općom populacijom, te također imaju četiri puta veće šanse da imaju prihode ispod granice siromaštva, iako su postigli više stupnjeve obrazovanja. U ovom istraživanju je sudjelovalo čak 6000 ispitanika od kojih je čak 90% njih navelo da su iskusili diskriminaciju i neki oblik maltretiranja na radnom mjestu ili su poduzeli korake kako bi prikrili svoj rodni identitet na radnom mjestu kako bi se osjećali sigurnije i izbjegli zlostavljanje (Grant i suradnici, 2011). Drugo istraživanje provedeno nad 189 transrodnih osoba mlađe životne dobi u Australiji pokazuje kako je čak 16,5% njih bilo nezaposleno, što je za četvrtinu više od nacionalnog prosjeka za Australiju za istu dobnu skupinu (Smith et al., 2014). Mizock i suradnici (2014) navode kako su problemi s diskriminacijom s kojima se transrodne osobe susreću na radnom mjestu omogućeni i prolongirani ograničenom pravnom zaštitom i zakonima koji bi trebali ih trebali štiti. Iako je

vidljivo da rodno-uključive politike sve više postaju prisutne na mnogim radnim mjestima, i dalje postoje poteškoće s implementacijom i provođenjem istih. Upravo zbog toga, mnoge transrodne osobe nalaze vlastite načine za nošenje s diskriminacijom koju trpe na poslu.

Sve navedeno dokazuje kako transrodni zaposlenici, osim stresa vezanog za posao i njegove obaveze, trpe i stres zbog svojeg rodnog identiteta, na primjer, moraju strahovati za vlastitu sigurnost kao i od potencijalnih situacija prožetih transfobijom koje se mogu dogoditi na radnom mjestu.

3.9. Transfobija unutar zdravstvenog sustava

Na početku ovoga poglavlja, objasniti ćemo najčešće probleme s mentalnim zdravljem s kojima se susreću transrodne osobe. Connolly i suradnici (2016) upućuju na tri problema psihološke prirode s kojima se transrodne osobe najčešće susreću, a to su: depresija, samoranjavanje i suicidalnost te poremećaji u prehrani. Brojna istraživanja potvrđuju da transrodne osobe imaju veću tendenciju razviti neke oblike depresije, ponajprije zbog silne diskriminacije i opresije s kojima su prisiljeni susretati se gotovo svakodnevno. Reisner i suradnici (2015) dolaze do nalaza da transrodne osobe mlađe dobi imaju značajno veću tendenciju razmišljati o suicidu u usporedbi s cis ljudima iste dobne skupine (56% u odnosu na 20%). Također imaju veću tendenciju pokušati izvršiti samoubojstvo u odnosu na cis osobe iste dobne skupine (31% u odnosu na 11%) te također veću sklonost samoranjavanju (30% u odnosu na 8%). Connolly (2016) također ističe značajno veću tendenciju transrodnih osoba za razvijanjem raznih poremećaja u prehrani u usporedbi s cis populacijom. Osim povećane tendencije za pojavom raznih mentalnih poteškoća, transrodne osobe koje žele izvršiti medicinsku i/ili kiruršku tranziciju primorane su imati česte interakcije sa zdravstvenim sustavom kako bi postigle što bolju kvalitetu života. Heng i suradnici (2018) su napravili pregled literature vezane uz iskustva koja transrodne osobe imaju sa zdravstvenim sustavom te razdvojili nalaze na nekoliko tema. Prva tema je znanje koje imaju pružatelji medicinskih usluga. Istraživanje Bauera i suradnika (2015) došlo je do rezultata koji tvrde da je čak 54% ispitanika navelo da njihovi pružatelji medicinskih usluga nemaju dovoljno znanja o transrodnosti i pružanju medicinskih usluga transrodnim osobama. Drugo istraživanje Bauera i suradnika (2009) pokazalo je kako neke transrodne osobe imaju iskustva s liječnicima koji ih smatraju nevažnima ili irelevantnima zbog rijetkosti skupine kojoj pripadaju. U nekoliko

istraživanja ispitanici su naveli kako imaju iskustva s liječnicima kojima su oni kao pacijenti morali objašnjavati što je transrodnost i koje su specifične potrebe i problemi s kojima se susreću transrodne osobe (Heng et al, 2018). Sljedeća tema koju Heng (2018) obrađuje je komunikacija pružatelja medicinskih usluga spram transrodnog pacijenta. Ovdje je stavljen naglasak na percipirano prihvaćanje rodnog identiteta pacijenta koje se očituje korištenjem prikladnih osobnih zamjenica, kao i novog imena koje je osoba izabrala u skladu s rodnim identitetom koji osjeća. U ovoj domeni pacijenti često doživljavaju razna iskustva. Još jedna praksa koju liječnici ponekad pretjerano prakticiraju je pripisivanje bilo kojeg zdravstvenog problema kojeg transrodni pacijent ima striktno njegovoj transrodnosti. U drugoj pak krajnosti, neki liječnici ponekad potpuno zanemaruju aspekt transrodnosti kod pacijenta, što također nije ispravna praksa. Heng (2018) navodi i profesionalizam kao ključno obilježje svakog kvalitetnog liječnika u pristupu transrodnom pacijentu. Profesionalizam se iskazuje kroz senzibilitet, poštovanje i responzivnost na pacijentova pitanja i/ili molbe. Ovdje je nužno da liječnik ostavi po strani svoje osobno viđenje transrodnosti, pa kakvo ono bilo, i fokusira se na pacijenta i pružanje što kvalitetnije skrbi istom. Posljednja tema koju Heng (2018) opisuje su zdravstveni sustavi i njihova funkcionalnost u odnosu na transrodne pacijente. Osim standardnih problema kao što su preduge liste čekanja na određene preglede i zahvate, transrodne osobe se susreću sa sustavnom neupućenošću u specifičnosti transrodnosti i adekvatne skrbi spram transrodnih pacijenata. Često prisutan problem su i komplikacije s medicinskom dokumentacijom, odnosno njezinom prilagođavanju novom imenu i rodnom prilagođavanju jezika korištenog u dokumentima (Bauer, 2009).

4. Metodologija istraživanja

4.1. Metoda i provedba istraživanja

Populacija od interesa u ovom istraživanju su punoljetne transrodne osobe koje žive u Hrvatskoj. Rekrutacija je pokrenuta sredinom srpnja 2022. godine te smo za tu svrhu koristili dva kanala. Prvi je kontaktiranjem udruge Kolektiv koja djeluje u Zagrebu i pruža razne oblike podrške transrodnim i rodno varijantnim osobama. Osoblju udruge smo poslali e-mail u kojemu smo objasnili ciljeve i svrhu ovoga rada te ih zamolili da osobe koje koriste neke od usluga koje nudi udruga obavijeste o provedbi ovoga istraživanja i pitaju ih jesu li zainteresirani za sudjelovanje. Tako smo regrutirali osam sugovornika. Drugi kanal za regrutaciju koji smo

koristili je društvena mreža haer.app specijalizirana za LGBTIQ+ populaciju. Svaki korisnik haer.app mreže ima vlastiti profil na koji može postaviti informacije o svojem rodnom identitetu te sama web stranica pruža mogućnost pretraživanja korisnika po rodnom identitetu. Tako smo uspjeli regrutirati dvoje sugovornika na način da smo im poslali poruku na haer.app-u u kojoj smo objasnili ciljeve i svrhu istraživanja te ih pitali jesu li zainteresirani za sudjelovanje. Podaci su prikupljeni metodom polustrukturiranih intervjua s elementima dubinskih intervjua. Tijekom srpnja i kolovoza 2022. godine proveli smo intervjue online koristeći platformu Zoom. Intervjui su provedeni online kako bismo uspjeli unutar uzorka imati i sugovornike koji žive izvan grada Zagreba, te kako bismo izbjegli potencijalne troškove i logističke poteškoće vezane za putovanja i provođenje intervjua u drugim mjestima. Audio snimke intervjua su bile snimljene i pohranjene od strane same platforme Zoom, te su potom transkribirane i kodirane u programu MAXQDA 2022 koji služi za kvalitativnu obradu podataka. Prije samog intervjua, sugovornicima su poslani dokumenti koji sadrže sve informacije o samom istraživanju te objašnjenje na koji način se čuva njihova anonimnost. Identitet sugovornika je poznat provoditelju intervjua pa je stoga nemoguće osigurati anonimnost u odnosu provoditelj-sugovornik. Intervjui su provedeni putem videopoziva pri čemu je provoditelj intervjua bio sam u prostoriji za računalom na koje su spojene slušalice i mikrofoni. Sugovornike smo također zamolili da budu sami u prostoriji tijekom provođenja intervjua kako bismo osigurali nesmetan razgovor. Tijekom transkripcije intervjua, koju je provodio provoditelj istraživanja, izostavljani su svi potencijalno identificirajući detalji (sva osobna imena, imena poslodavaca i slično), odnosno zapisi intervjua su maksimalno anonimizirani. U transkriptima se ne spominju imena sugovornika, već je svaki sugovornik dobio pseudonim rednog broja intervjua. Zvučni zapisi intervjua su nakon transkripcije obrisani. Najkraći intervju je trajao 25 minuta, a najduži 78 minuta. Vezano za kodiranje i interpretaciju podataka, koristili smo metodu tematske analize zapisa transkribiranih intervjua.

4.2. Mjerni instrument

Protokol intervjua koji smo kreirali za ovo istraživanje pokriva je teme specificiranja sugovornikova rodno identiteta, odnosa s obitelji, prijateljima i poznanicima, iskustvima tijekom formalnog obrazovanja, iskustvima s birokratskim sustavom prilikom promjene imena i oznake spola, iskustvima na radnom mjestu, iskustvima sa zdravstvenim sustavom te svakodnevnih situacija u javnom prostoru. Svaka tema je konkretizirana s još dva do tri

potpitanja. Instrument je u potpunosti kreiran za potrebe ovog istraživanja u svrhu pisanja diplomskog rada. Protokol intervjua nalazi se u prilogu ovome radu.

4.3. Opis uzorka

Uzorak za ovo istraživanje se sastojao od 10 punoljetnih sugovornica i sugovornika koji žive u Hrvatskoj te se identificiraju kao transrodne osobe. Unutar uzorka smo imali četiri transrodne žene, četiri transrodna muškarca, jednu nebinarnu osobu i jednu osobu koja se identificira kao *genderfluid*. Šestero sugovornika živi u Zagrebu, dvoje u Rijeci, jedan na području Dalmacije i jedan u okolici Zagreba. Vezano za dobnu strukturu, dobni raspon sudionika je od 20 do 53 godine.

5. Analiza rezultata i rasprava

U ovom poglavlju slijedi predstavljanje rezultata istraživanja te njihova interpretacija uzimajući u obzir teme koje su se pokazale najistaknutijima tijekom obrade i kodiranja transkripata provedenih intervjua.

5.1. Iskustva s obitelji

Prva tema direktno vezana za diskriminaciju o kojoj smo razgovarali sa sudionicima istraživanja je njihova situacija s obitelji te smo u analizi uspjeli istaknuti nekoliko važnih podtema.

Kao što smo već ranije naveli, korak koji svaka transrodna osoba obično prođe prije ili kasnije je izlazak iz ormara svojoj obitelji, odnosno obznanjivanje vlastite transrodnosti. Izlazak iz ormara često zna biti iznimno emocionalno intenzivan korak za mnoge, kako za same osobe koja ga vrše tako i članove njihove obitelji. Upravo zbog toga reakcije članova obitelji često znaju biti burne kako smo saznali od naših sugovornika, od negiranja rodnoga identiteta, traženja krivca za transrodnost pa sve do ucjenjivanja i vrijeđanja. Neki roditelji transrodne djece imaju još ekstremnije reakcije, kao što su izbacivanje iz kuće ili ukidanje nužne financijske podrške u svrhu uzdržavanja.

Troje sugovornika nam je istaknulo kako su im roditelji inicijalno (u slučaju sugovornice 5 čak i trajno) negirali njihov rodni identitet:

„Na početku je bilo teško negiranje, ‘nisi ti to, ti si to tebi umislio ...’ i te neke spike. ‘Okej, ako to jesi napravi to kad završiš faks, nađeš posao, ne sad dok nemaš svoje novce’ i ta neka spika.“ (Sugovornica 2)

„Bilo je prekrasnih situacija, jako smo se poštivale i voljele. Ona je sebi cijeli život prigovarala da šteta što ona nema kći, da sam ja jako dobar, ali da sam ja sin. Nikad nije htjela prihvatiti tu moju stranu da ja u biti jesam kći, makar ne izgledam tako.“ (Sugovornica 5)

„Znači, ja sam rekao kad mi je bilo 19, naravno u početku je to bio nekakav šok i poricanje pa onda traženje krivca, jesu li to mediji, jesu li oni nešto u odgoju iskrivili i tome slično...“

(Sugovornik 10)

U posljednjem citatu sugovornik je istaknuo kako su mu roditelji osjećali nekakvu vrstu krivnje zbog njegove transrodnosti, da su vjerovali kako je on transrodan potencijalno zbog njihovog krivog odgoja. Također su spomenuli i medije kojima je sugovornik bio izložen kao potencijalni uzrok njegove transrodnosti. Ovakvo ponašanje bismo mogli interpretirati kao svojevrsni očaj te odbijanje prihvaćanja činjenice kako transrodnost nema veze s medijima kojima je pojedinac izložen niti odgojem koji su mu roditelji pružili. Razlog ovakvim obrascima ponašanja vjerojatno bi mogla biti needuciranost o transrodnosti općenito, tako da je navedeno ponašanje do neke mjere razumljivo, iako nipošto nije opravdano. Osim negiranja rodnog identiteta, sugovornici su nam naveli još neke oblike negativnih reakcija, kao što su ucjene, strah od reakcije drugih članova obitelji, sram zbog transrodnosti člana obitelji, odbacivanje te traženje da svoj rodni identitet ne iskazuju pred njihovom djecom zbog straha da bi djeca mogla također postati transrodna:

„Negativno je reagirala, čisto ovako verbalno kao. Dosta zapravo, najviše iz needuciranosti i straha za moje zdravlje i dobrobit i kvalitetu života... I onda je rekla kao ‘nećeš ti kao neka nakaza, kao kako ćemo mi reći obitelji, kako ćemo reći, tata će ti kao... neću ga ja u grob strpat zbog tebe’ i tako nekakve stvari... Baš je bila, mislim baš je bila u strahu sva...“ (Sugovornik 3)

„Znači ostatak zapravo samo još jedna osoba iz obitelji, to je daljnja strina ili tako nešto... Mali grad, malo sve, samo jedan Božić je rekla da prestanem dolaziti jer je nju sramota kad nju neko u gradu pita za mene jer su čuli da sam ja nešto promijenio pa sad šta sam promijenio...“

Puno je glasina bilo, znaš kak je, mali grad pa... Tako da ono, ona je samo jedan Božić rekla da više nisam dobrodošao i to je zapravo bilo to.“ (Sugovornik 7)

„Well, brat mi je rek'o, 'Nemoj mi s tim oko djece, ili oko mene...' i od tad više ne pričamo, ukratko... Misli da ću pretvorit njegovu djecu u trans isto pa zato, jer to definitivno tako funkcionira.“ (Sugovornik 8)

Sukladno s pretpostavkama temeljenim na pregledu literature, sugovornici ovog istraživanja doživjeli su razne oblike negativnih reakcija članova obitelji na iskazivanje vlastitog rodnog identiteta. Do sad navedeni obrasci ponašanja su pretežito verbalnog karaktera, no neki sugovornici su istaknuli kako su doživjeli još i znatno ozbiljnije i teže oblike odbacivanja koja mogu ugroziti njihovu egzistenciju. Tako su nam dvoje sugovornika opisali svoja iskustva s prestankom financiranja od strane roditelja tijekom fakulteta te izbacivanjem iz kuće. Jedna je sugovornica čak išla i na sud s vlastitim roditeljima kako bi se izborila za svoje zakonski određeno pravo financijskog uzdržavanja od strane roditelja:

„To ljeto, kad sam došla doma, pokušali su me ucijenit da mi neće dati da se vratim na faks u Zagreb ako nastavim s tranzicijom...“

Vratila sam se u Zagreb, nastavila sam s cijelim procesom, onda su mi prestali u jednom trenu slati novce, prestali su me uzdržavati. Onda sam išla s njima na sud zato što, po obiteljskom zakonu su roditelji, dok god se redovno školuješ, dužni su te uzdržavati do 26. godine. Pa sam tako dobila neku alimentaciju od njih.“ (Sugovornica 4)

„A otac, ne prihvaća niti će ikad prihvatit vjerojatno jer kao... Izbacio me iz kuće...“

Kako radim, doslovno ono, neda mi se ništa i soba mi je bila nered i lik je odlučio onako svo smeće iskrenut meni na krevet. Ja dođem doma nakon posla i ujutro opet radim ja onako... Yeeeeeah. S obzirom da je i ovako i onako prijetio da će me izbacit, ništa - odoh ja ća.“ (Sugovornik 8)

Vezano za emocije koje se pojavljuju kao posljedica navedenih negativnih reakcija, troje sugovornika nam je ispričalo kakvo je bilo njihovo emocionalno stanje u trenucima kada su shvatili da neće dobiti potrebnu emocionalnu podršku i prihvaćanje od strane vlastite obitelji:

„To je bilo dosta naporno na početku, znali su biti jako ružni komentari i od mame i tate. U početku mi je bilo dosta anksiozno, bila sam dosta tjeskobna. Možda bih lakše podnijela početak tranzicije da sam imala nekakav mentalni support, tj. ne mentalni nego nekakav

obiteljski support ali eto. Sad mi je okej jer ono, ne znam, nije da su mi ikad i bili ikakva podrška pa ono.“ (Sugovornica 2)

„U trenutku najveće emocionalne ranjivosti, otvorenosti da te roditelj tako bez obzira što je ona imala svoje razloge koji su shvatljivi, neću reći opravdani. Da, bilo je baš užasno teško i zato sam i rek'o kao 'Okej, nemojmo pričati o ovome, ja ovo ne mogu podnijeti...’“ (Sugovornik 3)

„Pa mislim, dosta tjeskobno onak... Mislim, s jedne strane sam se već pomirila da je situacija takva kakva je, i da se neće puno promijenit, ali ono, usrano je kad imaš osjećaj da je vlastiti roditelji ne poštuju u biti. Važnija im je neka njihova ideja mene, nego ja kao stvarna osoba koja jesam.“ (Sugovornica 4)

Neki od sugovornika su nam istaknuli kako su se, nakon inicijalno negativnih reakcija na njihov izlazak iz ormara, ugodno iznenadili kada su njihovi članovi obitelji nakon nekog vremena promijenili mišljenje i odlučili prihvatiti njihov rodni identitet i biti im podrška. Za to može biti vjerojatno više razloga, no možemo pretpostaviti kako negativne reakcije najčešće potječu od prvotnog šoka na izlazak iz ormara jer saznanje o transrodnosti bliske osobe, pogotovo u ovom kontekstu vlastitog djeteta, znači da je percepcija koju je roditelj imao o svom djetetu najednom potpuno kriva te da je navedena osoba najednom posve drugačija. Mnogi pojedinci se prvotno teško nose s takvim događajima, no s vremenom ponekad shvate da je najbolja opcija za sve prihvatiti člana obitelji i biti mu podrška. Još jedan razlog koji bi mogao biti okidač negativnih reakcija je needuciranost opće populacije u Hrvatskoj općenito o temi transrodnosti koja najčešće inicira strah od iste kao nečeg nepoznatog. Neki sugovornici su nam istaknuli kako su njihovi članovi obitelji odlučili se educirati o transrodnosti kako bi im bili bolja podrška:

„Samo nekako s vremenom su se pomirili i prihvatili... Nema tih nekih problema iskreno. S vremenom su se pomirili sa situacijom jer su vidjeli da se neću promijenit.“ (Sugovornica 2)

„Tako da kad sam se vratio sam vidio da su očito razmišljali o tome dok me nije bilo, iako nismo pričali o tome. Mama me samo jednom pitala koji su moji planovi za tranziciju pa smo tako počeli pričati o stvarima. Mislim da su ili pričali s ljudima ili ne znam, čitali o tome ili tako nešto...“

I onda u rasponu od možda par mjeseci su krenuli sa mojim imenom i zamjenicama i sve su kao, s vremenom su sve.... Jako brzo su pohvatali i sve su manje radili greške i da... Tad nam

je odnos baš ono 180, puno puno bolji i najveća su mi podrška i baš su ono, divni. “ (Sugovornik 3)

„U jednom trenutku sam toliko nisko potonuo da su moji rekli da će imati ili mrtvo dijete ili će me morati prihvatiti tako da nekako su morali... zbog toga što nije bilo jednostavno druge opcije za njih. Kasnije su u biti postali mi najveća moguća podrška koja mogu biti.“ (Sugovornik 10)

Još jedna podtema koju smo zamijetili analizirajući transkripte intervjua je (ne)poštivanje osobnih zamjenica i novog imena koje si osoba izabire kao dio procesa rodne afirmacije (tranzicije). Airton (2021) navodi kako je mnogim transrodnim osobama iznimno važno da ih se oslovljava zamjenicama i imenom koje su odabrali jer im to pokazuje kako su poštovani i prihvaćeni. Stoga je nepoštivanje osobnih zamjenica koje su u skladu s rodnim identitetom osobe u suštini negacija cijelog njezinog rodnog identiteta i kao takva predstavlja izrazito neugodan oblik transfobije za mnoge transrodne osobe. Neke od situacija vezanih za ovaj kontekst koje su nam naveli sugovornici su sljedeće:

„Pa, to mama zna, s time da rijetko koristi muške zamjenice, ime (ime sugovornika) nikad ne koristi...“ (Sugovornik 1)

„Ono što znam sigurno da ovaj, kad sam ja prisutna da mi se redovno obraćaju s odabranim imenom i u rodu, ali kad mene nema se to vraća na staro uglavnom.“ (Sugovornica 2)

„...sve oni kao dobro misle, i ne znam ovo, pitaju me jel mi dobro, jel imam novaca... bla bla. Pomoći će mi novčano i tako to, ali i dalje mi se obraćaju u muškom rodu i starim imenom...“

Jako je neugodna situacija kad ti se roditelji tu na ulici, pred ljudima, počnu obraćati u muškom rodu.“ (Sugovornica 4)

Kao što vidimo, osim direktnog i bezobraznog nepoštivanja novog imena i zamjenica, neki roditelji u prisutnosti vlastitog djeteta poštuju njegovo novo ime i zamjenice, dok kada njega nema, iza leđa koriste mrtvo ime i krive zamjenice, što je također svojevrsno problematično. Neki od sugovornika su istaknuli kako razumiju bližnje oko sebe koji ponekad koriste krive zamjenice, jer kako i sami kažu, takva vrsta promjene zahtjeva određeno vrijeme prilagodbe za obje strane. Osim do sada navedenih trajnih i inicijalno negativnih reakcija na izlazak iz ormara kao transrodne osobe, dvoje sugovornika nam je spomenulo svoja iskustva s članovima

obitelji koji su prihvatili njihov rodni identitet, novo ime i zamjenice te su im odlučili biti podrška odmah po saznanju o tome, bez iskazivanja ikakvih negativnih reakcija:

„Uglavnom, tata i ja smo se vozili negdje, takvi su bili naši razgovori inače, u neakvim totalno usputnim situacijama gdje nema previše opasnosti za predugo izlaganje emocijama. Rekao mi je samo u jednom trenutku kao, ‘Ako ja pogriješim zamjenice ili ako te nazovem mrtvim imenom, znaj da to nije iz nekakvog..., nije da te želim gurat u kutiju, već je samo stvar navike koja traje skoro 20 godina.’ I to mi je baš bilo lijepo jer znam da mu je to bilo teško za reći.“ (Sugovornik 3)

„...jedini pozitivni pomak mi je s bakom koja me fakat podržava u tome i, ona je jedina. S time je stvarno okej i trudi se jako.“ (Sugovornik 6)

Posljednja podtema koja je privukla pažnju tijekom analize jest skrivanje rodnog identiteta i odgađanje tranzicije, odnosno neprovođenje tranzicije tijekom života roditelja kako bi izbjegli konflikte i negativne reakcije. Troje sugovornika iznad 35 godina nam je istaknulo kako su zbog bolesnih roditelja i želje za izbjegniti dodatni stres za roditelje odgađali tranziciju i izlazak iz ormara sve dok roditelji nisu preminuli:

„Teško jer, od 16 godine pa do njene smrti nažalost sam ja morala igrati ulogu, da bi me mogla prihvatiti kao sina kojeg voli i koji je, eto malo drugačiji, ali ona ne želi ništa o tome razgovarati. Tako da je to, s te strane bilo jako jako teško i puno lijepih trenutaka u životu smo propustile međusobnih koji su mogli biti puno ljepši, puno topliji, puno ugodniji... jer je bila zatvorena...“

Uglavnom, što se tiče odnosa sa majkom, to je trajalo do prije jedno pola godine kada je u 89. godini umrla. I od onda sam ja slobodna i s te strane.“ (Sugovornica 5)

„Tako da jednostavno ja sam oduvijek ono što jesam, samo što sam imao nekakva životna, recimo, životne obaveze koje sam morao prvo riješiti iliti roditelji su mi bili bolesni i tek kad sam ih sahranio i sve, onda sam krenuo rješavati nešto svoje. Onda sam sebe stavio kao prioritet. Tako da generalno sa 29 godina su mi se apsolutno sve lampice popalile, s tim da sam saznao kako se to zove i što je to točno.“ (Sugovornik 7)

„Što se toga tiče jer ja sam sa time krenula više-manje, sa hormonima sam krenula mjesec dana prije nego je mama umrla. Nisam je htjela opterećivati jer bila je bolesna godinama kronično, jer sam dosta vodila brigu o njoj. Tako da, nekako, nije to možda da sam ja na svoju

štetu to, mislim, možda sam mogla ranije, ali jednostavno nije bilo hrabrosti, jer nisam htjela da je dodatno opterećujem.“ (Sugovornica 9)

Zanimljivo je istaknuti kako smo ovakve odgovore dobili od sugovornika koji trenutno imaju više od 35 godina, dok su sugovornici mlađi od toga svi pokrenuli tranziciju i odlučili podijeliti istinu o svom rodnom identitetu svojoj obitelji, uglavnom već u adolescentskoj dobi bez obzira na moguće posljedice. Ovaj fenomen bi mogao biti dio trenda da se društvo općenito, pa tako i u Hrvatskoj, polako, ali sigurno kreće prema višim razinama tolerancije i prihvaćanja spram LGBTIQ+ zajednice. Jedna nam je sugovornica istaknula kako je prije 30 godina situacija bila posve drugačija, kako bi bilo kakav spomen o vlastitoj transrodnosti automatski rezultirao fizičkim nasiljem i izbacivanjem iz obiteljskog doma. Navedene promjene možda možemo pripisati medijima (televizija, internet, društvene mreže) kojima su pogotovo mlađe populacije sve više izložene, a spomenuti mediji sve više uključuju istaknutu reprezentaciju raznih manjinskih skupina pa tako i pripadnika LGBTIQ+ zajednice koji često hrabro izlaze iz ormara i bore se za svoja prava. Olakšan i otvoreniji pristup informacijama vezano za ljudsku seksualnost i rodne identitete također je mnogima pomogao da ranije istraže i shvate što zapravo jesu. Mogli bismo pretpostaviti kako možda zbog toga mlađe generacije imaju više hrabrosti iskazivati svoj rodni identitet i općenito više živjeti svoj život po svom. Vlastita dobrobit u vidu prakticiranja tranzicije i nastavka života u svom stvarnom rodnom identitetu predstavlja veću važnost pojedincima od mišljenja okoline. Sve ovdje navedeno su pretpostavke autora ovog rada, jer spomenuta tema je izrazito kompleksna i u pozadini sadržava efekte većih društvenih promjena na globalnoj razini, što bi mogla biti tema posve odvojenog rada.

5.2. Iskustva s prijateljima i poznanicima

Druga tema o kojoj smo pitali naše sugovornike da nam podijele svoja iskustva vezana je uz njihove prijatelje i poznanike. Prilikom postavljanja pitanja smo im objasnili kako nas prvenstveno zanima kakve reakcije su prijatelji i poznanici imali neposredno nakon izlaska iz ormara samog sugovornika. Većina sugovornika nam je navela kako su od prijatelja doživjeli pozitivne reakcije i podršku:

„Pa mislim, kažem ja sam se dosta bila rano outala, i nekako su svi ti moji prijatelji bili sa mnom čitav život i sve je to bilo super. Bili su jako supportive, ne mogu reći da nisu.“ (Sugovornica 2)

„Pa zapravo je velika većina situacija bila pozitivna. Mislim ja biram ljude u životu koji će me podupirati i prihvaćati tako da...“ (Sugovornik 3)

„Znači ja sam počeo tranziciju kad sam bio prva godina faksa, i iskreno bio jako jako nervozan oko toga. Ali od svih prijatelja nisam dobio niti jedno negativno iskustvo niti išta. A mislim, imali su jako puno pitanja u smislu kao, jesam li siguran u to, da to želim raditi ovdje, je li me strah i onda je bio taj cijeli neki period od tipa 6 mjeseci gdje smo se privikavali uopće na govor, izražavanje i to.“ (Sugovornik 6)

„Na faksu sam se outao svima i na faksu su mi najbliže prijateljice. Njihove reakcije su stvarno bilo pozitivne, dosta ljudi čak nije ni imalo reakciju, kao da im kažem nešto ono usput.“ (Sugovornik 10)

Kao što je sugovornik 3 istaknuo da općenito bira u životu ljude koji će ga podupirati i prihvaćati, pretpostavljamo da je to često slučaj općenito s transrodnim osobama (i drugim pripadnicima LGBTIQ+ zajednice). Dakle, prilikom upoznavanja ljudi i sklapanja prijateljstava uzimaju u obzir je li neka osoba potencijalno transfobna kako kasnije ne bi morali imati problema s transfobijom i općenito s odnosima s takvim ljudima. Ovo ponašanje bismo mogli protumačiti kao svojevrsni obrambeni mehanizam od negativnih iskustava koja se mogu izbjeći, što je posve razumljivo.

S druge strane, dvoje sugovornika nam je spomenulo kako su od strane prijatelja dobili negativne reakcije na vlastiti izlazak iz ormara i prakticiranje tranzicije, kao što su vrijeđanje i odbacivanje. Jedan od tih dvoje sugovornika nam je spomenuo i prekid dugogodišnje romantične veze koji je bio direktni rezultat njegova izlaska iz ormara kao transrodnog muškarca:

„Sa muške strane, dosta prijatelja me počelo izbjegavati. A neki su se stavili na distancu onako zbunjeni... jednostavno ne znaju šta, kako, šta se zbiva...“

I znao je to, nikad nije to potezao kao razgovor, no međutim, na veliko moje iznenađenje, zadnjih mjeseci me izbjegava i govori da sam prolupala, a samo zato jer sam počela otvorenije živjeti sebe.“ (Sugovornica 5)

„Tako da njemu to nije leglo uvijek i ono kao samo je ispustio da ja nikad neću biti veći muškarac od njega zato što nemam kurac je l'... Barem ne za sada, a on je u tom trenu imao, ne znam, 3 ogrlice na sebi, onako bisere, nalakirane nokte kužiš, sklupčan ko najveća tetkica“

na svijetu... da se pogrdno izrazim. Rekoh mu, 'Okeeeeeej frende, dobro, okej. Ak ti tak kažeš... može, okej. Ako to tebe čini muškarcem više nego li ovo kak sam ja sada, imaš pravo na svoje mišljenje i to je to'...

*Znači, cura s kojom sam bio 10 godina u vezi i 8 godina smo živjeli zajedno, ona je prekinula sa mnom radi toga, zato što jednostavno, jebiga... Ona je lezba, da se tak izrazim je l', ja sam to prestao bit, apsolutno znači ono ni l od lezbe je l'. Tako da jednostavno njoj to više nije pasalo, nije pasao takav odnos. Što opet, kažem, okej svatko ima pravo na svoj izbor.“
(Sugovornik 7)*

5.3. Iskustva u sklopu obrazovnog sustava

Sljedeća tema o kojoj smo razgovarali sa sugovornicima su njihova iskustva koja su doživjeli kroz svoj proces formalnog obrazovanja, dakle osnovna škola, srednja škola i fakultet (za sugovornike koji su pohađali fakultet). S obzirom na to da se ovdje radi o izrazito dugom životnom razdoblju, sugovornike smo zamolili da se prisjete kakva su iskustva imali u kontekstu obrazovnog sustava, dakle vezano za odnose s drugim učenicima, s nastavnicima i profesorima, nastavom tjelesnog i zdravstvenog odgoja i slične podteme koje su se spontano pojavile tijekom razgovora. Za ovu temu je važno napomenuti kako je većina sugovornika istaknula da nije sve do kasnog puberteta ili rane adolescencije bila u potpunosti svjesna svoje transrodnosti, kao i toga što ista uopće znači i podrazumijeva. Stoga negativna iskustva koja su nam u ovom kontekstu opisali ne mogu biti striktno pripisana transfobiji jer ni njihovi vršnjaci iz tog razdoblja nisu također bili upoznati u potpunosti s transrodnošću. No, iskustva iz ovog razdoblja su svakako zanimljiva za kontekst ovoga rada jer su mnogi sugovornici i sami istaknuli kako su već od djetinjstva iskazivali ponašanja tipična za transrodnost, kao što su stereotipno takozvani „muškobanjasti“ ili s druge strane „ženskasti“ izgled i ponašanje koji nažalost često privlače pažnju od strane vršnjaka u doba djetinjstva i puberteta i to najčešće na negativan način. Ovakve oblike izričaja djeca i tinejdžeri često percipiraju kao homoseksualnost, što su prilikom maltretiranja žrtvama davali do znanja kako su nam naveli sugovornici. Tako da bismo ovakvu vrstu diskriminacije mogli povezati s homofobijom. Dakle, djeca često već od ranoga djetinjstva prihvaćaju i jasno percipiraju heteronormativne društvene norme u vidu izričaja i kreću uočavati druge oko sebe koji na bilo koji način iskaču iz tog okvira. Tako su nam sugovornici istaknuli razne oblike maltretiranja koje su doživjeli od strane

vršnjaka tijekom obrazovanja, kao što su ruganje, ignoriranje, isključivanje iz društva, ogovaranje pa čak i fizičko nasilje:

„Ali ja nikom u srednjoj školi nisam rekla niti je itko išta znao. Mislim opet ljudi su me tad percipirali kao izrazito feminiziranog dečka, zbog toga sam trpila određenu količinu bullyinga zbog toga. Ne mogu reći od njihove strane bila transfobija jer nisu ni znali da sam trans. Ali da, to je bilo u srednjoj... ono. Bio je taj moment di je, iako sam imala nekakvu djevojku kroz srednju, tu bi me onako svako toliko netko nazvao pederom, a ja sam njima rekla da nisam peder nego lezbijka. Nije im se baš posložilo u glavi, ali dobro...“ (Sugovornica 4)

„Nisam smjela biti nježna, pogotovo tamo 4.-5. razred na dalje, Od 1.-4. sam bila jako čudna i dečkima i curama jer nisam bila ni sa dečkima ni sa curama. Dečki su stalno visili na nogometu, psovali, pljuvali i svašta je bilo i bili grubi i tukli se. Nisam bila takva, nježnija sam. A opet, djevojčice me nisu htjele jer vide dječaćića. I nema veze, puno puta i od djevojčica i dječaka sam dobila po nosu, da što se ponašam k'o djevojčica...“ (Sugovornica 5)

„Nitko nije znao da sam ja trans, nisam tad ni ja možda još znao za taj pojam. Barem ne dio osnovne sigurno. Ali bih ti se ono uvijek oblačio u burazovu odjeću, igrao bih uvijek nogomet, uvijek bih se ponašao muško, i da bio sam dosta maltretiran zbog toga.“ (Sugovornik 6)

„Tipa, u osnovnoj školi, znači meni su rekli budući da volim žene da sam lezba, rekoh okej. Mi tad nismo znali, tad nije bilo interneta, kužiš. Tada je bilo samo onog interneta koji škripi kad se spajaš. Uglavnom, ekipica ti je bacala kamenje na mene, baš su me ono izopćili, od nas 33 u razredu, samo jedna osoba je pričala sa mnom.“ (Sugovornik 7)

Zamijetili smo prilikom analize jednu izrazito problematičnu pojavu, a to su neugodni, transfobni, a ponekad i krajnje neukusni komentari nastavnika i profesora koje su doživjeli neki od sugovornika. Smatramo kako je ova pojava iznimno problematična jer bi nastavnici i profesori trebali poštovati učenike i studente bez obzira na njihov rodni identitet te biti profesionalni u smislu ne iznošenja vlastitih ideoloških uvjerenja na način da potencijalno uvrede neke od njih. Troje sugovornika nam je opisalo nekoliko takvih situacija:

„Sad taman prije nego što sam ja počeo s hormonima i prije lockdown-a sam išao na par pregleda, i trebao sam izostati s predavanja, a za pristup kolokviju moraš imati opravdani svaki izostanak. I sad sam ja dobio te uputnice, a gore je pisalo što je pisalo... i ona je to vidjela i to je bilo jako jako čudno jer onda na par predavanja poslije toga je baš bilo jedno gradivo u kojem se spominje transrodnost kao iznimka u nečemu, gdje ti je ona onda bila dala komentar

kao da bi transrodne osobe trebalo operirati na mozak, a ne na ovo što im je dostupno. Nije direkt u mene gledala, ali kao, kao da je.“ (Sugovornik 6)

„Jedan profesor je imao kao transfobični rant krajem prošle akademske godine... On je samoinicijativno krenuo nešto, i onda sam mu krenuo odgovarati na to njegovo, primjerice da su trans žene odvratne, jer kao kak si može dozvoliti imati penis, ako kaže da je žensko. I onda sam ja krenuo malo odgovarati na to, pa dobro, ali te operacije su skupe, nije da i svatko želi takve stvari. Onda je dodatno krenuo o tome negativne stvari govoriti. Ne sjećam se svih detalja što je pričao, ali uglavnom to je trajalo barem 10-15 minuta. Nije znao da sam ja trans.“ (Sugovornik 10)

„Bila je jedna situacija, sjećam se profesora iz matematike i fizike. Kao učili smo ono polove, sjeverni i južni. ‘Kao južni i južni te sjeverni i sjeverni se odbijaju, ali to danas kao ne bi bilo in za reći, je l' tako *prezime sugovornice*?’ Meni to nije kao zasmetalo, svi smo se nasmijali, svi su više manje znali i sve je bilo okej, ali kao nepotreban komentar od latentnog homoseksualca.“ (Sugovornica 2)

Nekoliko sugovornika nam je pojasnilo i kako su se osjećali zbog maltretiranja koje su iskusili tijekom obrazovanja. Jedan je sugovornik opisao osjećaj bespomoćnosti koji je osjećao zbog percepcije da je većina Hrvatskog društva transfobna, te da zbog toga ne bi imao kome se obratiti i zaštititi se od transfobije kada se ona dogodi. Drugi sugovornik nam je rekao kako ga je zlostavljanje tijekom srednje škole dovelo do tolike razine depresije da je podlegao samoranjavanju, a na nastavno na to čak je u jednom trenutku pokušao izvršiti i suicid:

„Nekak, definitivno bih rekao poniženo. A istovremeno onak i zatvoreno kao, ništa ne možeš napraviti po tom pitanju... Čak i da te netko stvarno ide maltretirati, da me profesorica rušila na temelju toga, nije ko da ja mogu ju prozvat i reć ona me rušila zbog toga, a tipa samo tražila je samo pitanja na koja ja neću znati odgovor. Istina je da ja ne bih znao odgovor, ali kužim kaj hoću reći? Baš sam se osjećao onako bespomoćno. Jer kaj god da ti napraviš, ako je većina protiv toga, a u Hrvatskoj pretpostavljam da je. Teško da će ti netko baš pomoći.“ (Sugovornik 6)

„Ja sam se sjekao po rukama, po nogama, svugdje negdje... Završio sam kod pedagoginje, pa svaki dan sam ja išao kod nje na razgovore u školi. Kao da ona meni to nešto olakša, ovo ono... Ne znam, dosta sam izbrisao tih stvari iz te rane mladosti jer nisam htio pamtit...“

S tom istom ekipom sam se u srednjoj školi onak skompao, počeli smo zajedno cugat pa ajde bilo je okej, ali opet su krenule te nekakve svađe, nešto... nešto su oni mene počeli zajebavat, znam da sam s 18, točno kad sam napunio 18. rođendan sam se pokušao ubiti, a rezat vene... brat je došao prerano kući pa me našao prije vremena tako da me recimo malo zeznuo iako me nije zeznuo.“ (Sugovornik 7)

Još jedna podtema koju ćemo spomenuti u kontekstu obrazovnog sustava je nastava tjelesne i zdravstvene kulture koja je mnogima bila problematična jer se prilikom njenog izvođenja iznimno često vrše striktno podjele temeljene na rodu. Dječaci bi radili jedne aktivnosti, dok bi djevojčice radile druge i sudjelovanje u aktivnostima namijenjenima suprotnom rodu je često gledano kao nepoželjno. Sugovornici su spominjali i nelagodu koju su osjećali zbog odjeće koju su prilikom nastave tjelesnog morali nositi na zahtjev nastavnika, ili pak u svlačionicama dok su se morali presvlačiti pred drugim učenicima ili učenicama:

„Profesorica tjelesnog je jedina od profesora koji mi pada na pamet jer... sam se svaki sat tjelesnog svađao s profesoricom jer cure zbog nekog razloga moraju nositi ultra uske tajice, ja sam nosio nekakvu trenirku koja je bila dosta onako baggy, profesorica je inzistirala da je to pidžama i da to ne smijem nositi. Da bih se svaki sat svađao da ne želim... Meni nije ugodno nositi nešto što je tako usko, što onda očito ima očite definicije tijela...“

mislim to su generalno stvari koje svaku osobu smeta da se moramo podijeliti u vrstu na cure i dečke ili taj neki glupi seksizam isto da dečki rade teške stvari, ili na tjelesnom dečki mogu igrati nogomet ili neke takve gluposti, a cure preskaču užu, mislim to je meni uvijek bilo ono loše.“ (Sugovornik 1)

„Primjerice, sakrivao sam grudi dosta, tako da to curama je to bilo poslije neshvatljivo, bilo mi je jako neugodno u kabini za tjelesni jer baš su cure ono, 'ajde da vidimo... Kao kak izgledaš?', a ja ono... nisam uopće htio se pokazivati i nastojao sam izbjegavati tjelesni, tako da taj dio mi je bio neugodan.“ (Sugovornik 10)

Za kraj ove analize teme o obrazovnom sustavu, spomenut ćemo neka od pozitivnih iskustava koja su nam opisali sugovornici da su doživjeli tijekom obrazovanja. Jedna je sugovornica istaknula kako nikada nije imala problema s kolegama iz razreda niti u osnovnoj, niti u srednjoj školi, a u srednjoj medicinskoj školi je čak dobila podršku i pomoć oko snalaženja s tranzicijom. Uočili smo i kako neki sugovornici nisu navodili da su na fakultetu imali negativna iskustva, već naprotiv, u usporedbi s primjerice problematičnom situacijom u obiteljskom

domu i u srednjoj školi, na fakultetu su doživjeli svojevrsni preporod u smislu osjećaja sigurnosti i slobode u vidu življenja svojeg rodnog identiteta. Ovo bismo mogli pripisati i preseljenju u veće gradove u kojima je zbog veće populacije lakše pronaći mrežu podrške, a i akademska zajednica općenito ima tendenciju biti tolerantnija i progresivnija u usporedbi s općom populacijom. Posljednji navedeni citat odnosi se na iskustvo jednog sugovornika koji je prvih par godina osnovne škole proveo u inozemstvu, te je istaknuo kako je tamo posve drugačija kultura vezana za rodne uloge kod djece. Spomenuo je kako se osjećao posve slobodno i sigurno igrati s dječacima na tipični dječjački način, ili pak s djevojčicama, bez ikakvih kritika ili sprječavanja od strane odraslih:

„Pa mislim ja sam bila predsjednica razreda u osnovnoj i srednjoj, ljudi su me birali, a već sam bila outana. Tako da nisam imala nešto previše problema, s učenicima iz svog odjeljenja... ja sam išla u srednju medicinsku za sestre, i sve moje podatke vezane za tranziciju, kome se trebam javiti, što trebam... sam dobila iz škole. Znači škola je bila maksimalno supportive“
(Sugovornica 2)

„A što se tiče faksa, odlično. Kad sam došao na faks u prvom semestru sam morao reći svim profesorima, ‘Hej tu piše jedno ime, ali ja sam u procesu promjene imena, je l’ možete please prekriti ime i napisati moje ime?’ Svi su rekli, da može, nema problema. To je bilo bomba.“
(Sugovornik 3)

„Mogu samo reći da mi je dosta pomoglo što je moj faks takav kakav je, dosta LGBT friendly, da sam imala to neko okruženje u kojem sam se osjećala sigurno.“ (Sugovornica 4)

„Prva dva razreda osnovne sam u inozemstvu bio, tamo mi je bilo odlično. Nisam uopće osjećao da sam imalo drugačiji od ostalih dječaka, pa ni od djevojčica. Nisam toliko ni razmišljao o svom rodnom identitetu, samo sam se izražavao na način koji je meni bio najugodniji u tom trenutku, što bi više bilo možda što se kaže stereotipno muško ponašanje, da se idete tući, valjat u blatu, ali mogao sam bilo šta. Znači, igrati se s djevojčicama i biti možda ekspresivniji oko svojih osjećaja. Sve je bilo u redu.“ (Sugovornik 10)

5.4. Iskustva s birokratskim aspektima tranzicije

Tema koja slijedi su iskustva transrodnih osoba u Hrvatskoj s birokratskim sustavom s kojim se susreću prilikom službenog mijenjanja imena u dokumentima, kao i oznake spola. U Hrvatskoj je moguće promijeniti ime bilo kada i iz bilo kojeg razloga, a novo ime može biti

muško ili žensko bez obzira na spol osobe koja mijenja ime. Vezano za promjenu oznake spola, trenutno je u Hrvatskoj nužno dobiti odobrenje od psihologa i psihijatra, komisije koja je sastavljena od raznih medicinskih stručnjaka te nacionalnog zdravstvenog vijeća. Kao međukoraci unutar ovog procesa nalazi se još mnogo formulara koje je potrebno ispuniti i općenito papirologije koju je potrebno riješiti kako bi se cijeli proces uspješno priveo kraju. Većina transrodnih osoba prije ili kasnije poželi promijeniti ime i oznaku spola u dokumentima iz raznih razloga, a neke od njih su nam objasnili i naši sugovornici:

„Pa jesam, zato što ono, izgledam kako izgledam i sad dođe netko i daš mu muške dokumente... Mislim problemi su. Super je da se uopće to u Hrvatskoj može napraviti tako da... Da, eto mijenjala sam jer, nisam trebala mijenjati mislim, da prilagodim i izgled i dokumente, je l'...“
(Sugovornica 2)

„I onda, ja sam se nadala da ću ga moći zadržati (svoje staro ime), ali počelo se dešavati sve više i više situacija, npr idem podići paket na poštu i onda mi kaže na šalteru, ovo niste vi. Ili dođem na ispit koji onak ne znam, profesor pogleda popis ljudi koji su se zapisali za polaganje i onak kao, a gdje ste vi gospođo, tj. kolegice. I tako, počeo mi se dešavati cijeli niz situacija gdje ljudi me percipiraju kao žensko, i onda vide moje ime i onda onak im nije jasno, npr. u knjižnici isto...“ (Sugovornica 4)

„Oznaku spola sam promijenio više zbog izbjegavanja diskriminacije. Jest da mi je to bilo dosta tada velika afirmacija mog rodnog identiteta, ali sad ono... da sad mijenjam, mijenjao bih isključivo zbog izbjegavanja diskriminacije, bilo na radnom mjestu ili negdje drugdje.“
(Sugovornik 10)

Usklađivanje izgleda, odnosno rodnog izričaja s dokumentima najčešći je razlog koji su naveli sugovornici zbog kojeg su odlučili službeno mijenjati ime i oznaku spola na dokumentima. Nepostojanje sklada između rodnog izričaja i imena te oznake spola na dokumentima stvara cijeli niz raznih problema prilikom navigiranja društvom i sustavom kao što su nam sugovornici jasno naveli. Također, na spomenuto se nadovezuje i izbjegavanje diskriminacije, kao i unutarnji osjećaj rodne afirmacije koji transrodnim osobama prilikom tranzicije puno znači. Jedna nam je sugovornica navela kako je mijenjala ime, ali nije mijenjala oznaku spola zbog neinformiranosti i straha oko mogućnosti promjene ostalih dokumenata nakon službene promjene oznake spola, kao što su vlasnički papiri i slično:

„Išla sam promijenit samo ime, oznaku spola sam mogla promijenit... samo, kao prvo dugo traje taj postupak, a druga stvar, mene osobno mene malo zabrinjava, su recimo te nekakve birokratske stvari oko... nisam baš upućena kako bi bilo, ajde netko tko nema ništa, ja imam na sebi nekretnine dvije, i auto, kako to, jer ti dobiješ doslovno novi OIB. Ti si kao nova osoba, rođena osoba. Je l' onda, ti kao da umreš i dođe netko drugi.“

Vežano za promjenu imena, pitali smo naše sugovornike da nam opišu kakva su iskustva imali s tim procesom. Jedna nam je sugovornica ispričala kako je službenica iz matičnog ureda u Zagrebu zvala matični ured u Splitu kako bi izvršila promjenu imena, jer je sugovornica tamo rođena i nužno je da službenici tamo obave svoj dio posla. Sa službenicima u Splitu je doživjela vrlo neugodnu situaciju:

„Onda je išla zvati u Split, da oni zapravo unesu tu promjenu, i nitko tamo to nije htio napraviti. Počeli su joj citirati neki jako jako stari zakon u kojem je trebalo po njemu obaviti cijelu operaciju i sve da se može promijenit ime. Onda je njoj puko film i doslovno je, ja sam sjedila s njom u uredu, krenula zvati sve brojeve u matičnom uredu u Splitu jedan za drugim. Dok onda peta osoba nije rekla okej evo, napraviti će to što su trebali napraviti. Na neki način sam imala sreće što sam otišla njoj jer da nisam bila prijavljena tamo, da sam išla direktno ja u Split, tko zna na kaj bi to ličilo. Tak da, tu ono, fakat, vjerujem da ljudima koji su ono, u nekim selendrama ili nešto sigurno show, veći problemi...“ (Sugovornica 4)

Drugi sugovornik je u Zagrebu doživio sličnu situaciju, naime njega je službenica pokušala uvjeriti da ne može za novo ime uzeti muško ime:

„Prvo promjena imena, to je full brzo gotovo. Otišao sam ovdje u Zagrebu mijenjat ime i došao sam u taj ured na Draškovićevoj. Ja tražim formular, ispunim ga, sve divno lijepo krasno. Ja idem platit, predam službenici, ona vidi da sam si odabrao ime (ime sugovornika), i kaže mi kao 'Ne možete u to promijenit ime'. Ja sam ju pitao zašto ne... A ona meni kao, 'Ne možete mijenjati u muško ime', a ja kao 'Jeste sigurni u to?' I onda, ona meni kao 'Pa ne možete.' Ja njoj kažem 'Hoćete da vam sad izvadim zakon pa ćemo vidjet da li mogu ili ne ili vam trebam zvati kao nekog nadležnog?' E onda je ona promijenila priču, a kao zabunila sam se, ovo ono. I to je bilo gotovo. Znači ona je onda dala štambilj i ja sam promijenio ime.“ (Sugovornik 6)

Još jedan sugovornik nam je opisao svoje negativna iskustva s procesom promjene imena. Njemu je službenik na kojeg je naišao značajno zakomplicirao cijeli proces tako što ga je nepotrebno odužio:

„I kad sam došao do njega prvo je on tamo sat vremena jedno čuđenje pa kako ovo, kako ono, vrlo neugodna pitanja i u principu taj proces ne bi trebao trajat dulje od 6 tjedana, on ga je oduljio na 2 i pol mjeseca...“ (Sugovornik 10)

S druge strane, moramo spomenuti i iskustva sugovornika koji nisu imali problema s procesom promjene imena, pa tako ni birokratskim osobljem koje su susretali tijekom tog procesa:

„Što se tiče imena, sve super. Jer to je puno jednostavnije, i ljudi mijenjaju ime iz svakakvih razloga. Tu nije ništa kao transparentno u smislu, tipa da meni piše na čelu i da zato mijenjam ime. To je bilo standardno, kao i za svaku drugu osobu koja mijenja ime. Mjesec dana čekanje osobne, pa promijenit ostale dokumente, potvrda o nekažnjavanju... sve je bilo okej.“ (Sugovornica 3)

„Nikakvih problema, nitko nije preispitivao... Mi smo po tom pitanju dosta liberalni. Ja sam puno prije mogla mijenjat ime. Nitko ti ne zabranjuje. Jedan od uvjeta je da ime ne vrijeđa ničije osjećaje...“ (Sugovornica 9)

„Onda sam išla u općinu mijenjat ime. Lik je bio samo jako šokiran. Kad sam ja otišla po žigove, morala sam donijet 70 kuna biljega. A da, da možete vi promijenit ime, ja sa mislio da ćete vi mijenjat ono kao, Borna, Saša, Matija i to, za dva spola i to. Može se, nisam ja znao, sad ćemo mi to riješit... Simpatičan, koliko god je bio neuk. Nije radio probleme.“ (Sugovornica 2)

Kao što vidimo, postoje različite situacije i iskustva vezana za proces promjene imena, te se čini da će taj proces biti onoliko ugodan ili neugodan ovisno o tome na kakvog službenika osoba naiđe.

Slijedi analiza iskustava naših sugovornika vezano za promjenu oznake spola u dokumentima. Nužni koraci za obavljanje ovog procesa su potpisano odobrenje od psihologa i psihijatra, o kojima će biti riječ nešto kasnije u ovome radu. Ovdje ćemo navesti nekoliko mišljenja i iskustava sugovornika koji nisu zadovoljni načinom na koji se ovaj proces u praksi provodi. Najčešća spomenuta kritika procesa je njegovo iznimno odugovlačenje od strane raznih službenih aktera koji su dio tog procesa:

„A što se tiče mijenjanja oznake spola... Bože Isuse... Cijela procedura promjene oznake spola je užasno, mislim, po meni transfobna i binarna...“

Prije nego što uopće dođeš do policije, trebaš proći kroz nacionalno zdravstveno vijeće, kojem šalješ cijelu papirologiju, rodni list ili domovnicu, sve potvrde od psihijatra, psihologinje i centra... I oni su, ono notorni, oduglovačivači... znaju ljudi ne dobivati odgovore mjesecima i mjesecima...

Pa recimo, na stranici kad sam ja slao uopće nije ni pisalo da se mora slati rodni list i domovnica, pa ti to tek kasnije kažu pa to opet produžuje taj izbor i to što je uopće činjenica, što je uopće za taj dio promjene spolne oznake zaduženo nacionalno zdravstveno vijeće koje s tim nema veze, dodatno patologizira transrodne identitete, i grozno je. Tako da i taj cijeli proces je grozan i velika prepreka tranziciji.“ (Sugovornik 3)

„Naravno ovi na šalteru koji su primili zahtjev su bili skroz okej, ali proces je trajao tri mjeseca čekanja, a rok im je 30 dana. Znači zdravstveno vijeće, oni imaju 30 dana da odgovore, da razmotre, i s time da sam ja imao sreće da je samo 3 mjeseca, znam da neki čekaju i po godinu dana što je jako nezgodno jer treba ti ta promjena da promijeniš dokumente.“ (Sugovornik 10)

Moramo spomenuti i navode dvoje sugovornika koji su istaknuli kako im proces promjene imena nije bio toliko problematičan te nisu imali previše problema s osobljem koje su susretali tijekom obavljanja istog:

„I onda kad sam išla mijenjati oznaku spola, to morate po matici rođenih, u Zagrebu. Žena je rekla, ja sam to radila već 1000 puta, vi se ništa ne trebate brinut. Sve ćemo to riješit. Generalno sam prošla jako bezbolno.“ (Sugovornica 2)

„Što se tiče osoblja, u smislu svih tih papira, ja sam imao dobro iskustvo s centrom za socijalnu skrb, ali mislim ja sam naletio na mladu ženu koja je bila izrazito prijateljski nastrojena i za svako pitanje koje me je pitala se ispričavala i kao ‘Ajme sorry, moram te pitat to, ovo je grozno...’ Rekao sam ‘Sve okej, navikao sam, ne brinite ništa’“ (Sugovornik 3)

Tijekom razgovora nam je nekoliko sugovornika iskazalo svoje nezadovoljstvo vezano za komisiju čija je uloga još jednom ispitati osobu koja želi izvršiti službenu promjenu spola. Autor ovoga rada nije imao informaciju o postojanju ovoga koraka kao dijela procesa za dobivanje odobrenja za promjenu oznake spola, no nekoliko sugovornika je reklo kako je taj korak uveden relativno nedavno, prije svega 2-3 godine. Dakle, dio sugovornika koji su službeno mijenjali oznaku spola prije toga nema iskustva niti znanja o ovome koraku. Zapravo se radi o ideji da osoba bude ispitivana od strane nekoliko stručnjaka koji bi trebali biti specijalizirani za tematiku transrodnosti, kao i određenog broj studenata medicine koji su dio

procesa kako bi, navodno, naučili više o transrodnosti i ophođenju spram transrodnih pacijenata. Svi sugovornici koji su spomenuli da su imali iskustva s ovim procesom, bili su iznimno kritični u vezi istog navodeći kako je on ponižavajuć, iznimno neugodan te u suštini nepotreban:

„...taj psihijatar koji to provodi, (prezime) je uveo komisiju koja kao sastavljena je od tih specijalizanata i pod navodnicima to treba biti, to treba koristiti nekom educiranju tih ljudi koji će postati medicinski stručnjaci, a zapravo je užasno traumatično i ne vodi ničemu i samo je još jedna prepreka u dolaženju do onoga što trans osobe i nebinarne osobe zapravo žele i što im je neophodno...

Ta komisija je bila baš ono grozna... bio je taj jedan lik koji mi je ovako poseban, ono baš postavlja neugodna i traumatizirajuća pitanja i meni to nije bilo problem jer ja lako iskuliram takve ljude, ali znam za iskustva osoba za koje ne znam, on je pitao ljude za nekakva iskustva ono, silovanja i tako... Da oni to prepričavaju pred tim ljudima. Mislím kao šta? Ego-manijak i totalno iskorištavanje svoje pozicije. Mene je pitao da mu kažem mrtvo ime, nisam htio, što ne biste vi tu trebali nešto naučiti o ljudima?“ (Sugovornik 3)

„I onda dok završiš taj dio, onda te niti ne upozori niti ništa nego kao ideš na to nekakvo vijeće gdje ti se pojavi kao direktor bolnice, znači on, i mogu doći još ne znam, dva-tri doktora, ne znam koja su točno pravila. Ali da, imaš to vijeće i pozovu ti studente da sjede u publici i sad ti oni postavljaju pitanja... Po meni to sve treba izbaciti van... Jer to je degradirajuće na nekoj sasvim novoj razini, jer znači ne samo da ti je to vijeće kao stručnjaci vrsni, vrhunski iz tog polja... Ne, oni ti ispituju opet ista pitanja na koja si ti već odgovorio barem milijun puta, uz to, studentima je dozvoljeno da i oni ispituju. Što bi zapravo trebalo biti protuzakonito jer oni nas ne pitaju da li je to u redu. A svaki pacijent ima pravo odbiti da studenti budu u prostoriji. Kod bilo kakvog pregleda, pa i kod ovog. Oni ti to nikad ne napomenu, i nikad nikome nisu. Tako da, po mojem mišljenju, ta komisija se mora ukinuti jer je bespotrebna i nema svrhu.“ (Sugovornik 6)

„Nezgodno mi je bilo kad sam morao izaći pred komisiju liječnika pred kojom sam morao opravdati kao zašto želim tu promjenu...

“To je bilo 30 doktora i specijalizanata, a oni su mi rekli da će biti svega par ljudi. Ono, crna prostorija, oko mene ljudi ono, kao amfiteatar. Ja sjedim na jednoj stolici u sredini... izrazito neugodna situacija. Doktorica koju prvi put vidite u životu kreće s pitanjima, ‘Zašto se vi

ovdje..., što vi mislite da radite svojim roditeljima... ja vidim da vi više niste na lijekovima... vi niste normalni... znate li vi što sebi radite...’ To je krenula i tako pred 30 ljudi, vrlo neugodna pitanja, svatko je imao pravo postavljat pitanja, mislim da je to trajalo nekih sat vremena i to me toliko iscijedilo tada.“ (Sugovornik 10)

5.5. Iskustva na radnom mjestu

Sljedeća tema koja nas je zanimala prilikom razgovora sa sugovornicima bila su njihova iskustva na dosadašnjim radnim mjestima. Četvero sugovornika nam je spomenulo negativna iskustva koja su imali u kontekstu radnog mjesta zbog svojeg rodnog identiteta. Najčešće su spominjane prakse kao što su razni oblici mobinga, neugodnih komentara, dobivanja otkaza i slično:

„Znači prije ikakve tranzicije, bilo čega, samo ime je bilo promijenjeno i tu sam doživljavao mobbing iz više razloga, jedan od tih je bio i činjenica da sam bio kao vidno queer, što god to značilo (smijeh), tim ženama, valjda kako su one mene percipirale kao djevojku pa su po svojim stereotipima o različitim seksualnostima me stavljali u te nekakve kutije i nikad nije bilo nekakvih ono, eksplicitnih komentara koji su se očito ticali seksualnosti i identiteta. Bilo je mobinga...

I to je baš bio ono svaki dan nekakvi komentari vezani za ono, moj izgled ovo ono...

...onda me ta kolegica dodala na fejsu, pa je tamo vidjela nekakve queer stvari, koliko sam ja zaključio, to meni nije bilo rečeno tako, ali mogu zbrojit dva i dva. Nekoliko dana nakon toga me zvao šef, direktor da kao, da oni mene moraju otpustiti jer ja ne znam uopće šta mi je rekao, nekakve stvari oko kojih smo se dogovorili prije nego sam došao radit da su sasvim okej. Da ja nemam iskustva i da ću morat otić par dana pisat završne ispite. Onda mi je rekao kao da je to zbog toga... Mo’š si mislit, sigurno je ona kolegica sve izblebetala toj šefici i da... To je više manje to.“ (Sugovornik 3)

„Bilo je jedna jedina specifična situacija gdje mi je kolega nešto dobacio u hodniku kao, da mi se vidi Adamova jabučica ili tako nešto. Kao da nema operacije za to, ja sam rekla da ima... To je bilo malo neugodno iskustvo.“ (Sugovornica 4)

„Jedna žena koja se vratila zapravo s bolovanja, jedna od viših funkcija, zapravo mi je tad već kad sam ja i promijenio ime i sve... nikad mi nismo pričali o tome ni ništa, a izričito mi se

obraćala u ženskom rodu i rekla je da za osobe poput mene nema mjesta u firmi kao što je (ime tvrtke)...

Kad bih ja recimo digao glas, kad se nekim ne bih slagao, pogotovo s ovim jednim dečkom, on je poprilično bio tvrdoglav i onda kad bih ja njemu nešto rekao, kontrirao, on bi mi odgovorio 'Daj smiri ta kupljena jaja', u tom stilu... I tak to.“ (Sugovornik 7)

Sugovornik 7 nam je podijelio i svoje iskustvo s neželjenim obznanjivanjem njegovog rodnog identiteta od strane dvije kolegice nakon što je napustio jednu tvrtku u kojoj je radio. Sve je to saznao od prijateljice koja je tada radila u istoj tvrtki. Cijeli slučaj je završio na odjelu tvrtke za zaštitu dostojanstva djelatnika te ga je sugovornik opisao kao izrazito neugodan i traumatizirajući:

„Tu je bila jedna moja kolegica koje je studirala medicinu i ona je kao, s medicinske strane, htjela saznat što više o procesu svega ovoga... Da se zna postaviti prema istoj takvoj osobi kad joj dođe. To smo ti mi radili preko Instagrama, slali smo si glasovne poruke i ja to ono, dobronamjerno joj objašnjavao... kolegica, tj jedna moja nadređena, i njena dobra prijateljica ti je snimala sa svojim mobitelom te razgovore, napravile su video i stavile su to u službenu WhatsApp grupu našeg odjela u firmi. I one su ti to stavile u grupu, bile su pijane navodno. I to su stavile u grupu, taj video je pogledalo više od 90 ljudi, bar koliko ja znam. Točno se znalo tko sam, šta sam, ime, prezime. Točno se čulo kako pričam i objašnjavam...“ (Sugovornik 7)

Ova praksa se također često naziva „autanjem“ i može imati negativne posljedice na osobu koja je autana. Svačija tranzicija je njegova osobna stvar, velik i bitan dio života koji je od mnogo pripadnika društva smatran velikim tabuom, stoga je namjerno i neodgovorno autanje transrodnih osoba njih može dovesti u neugodne i/ili čak opasne situacije. Još jedna sugovornica nam je podijelila svoje iskustvo s neželjenim autanjem nje od strane kolege s posla:

„Radila sam u (ime tvrtke), u noćnoj, onda se jedan lajavi peder izlajao jer je znao za mene, da sam trans i rekao svima i svi su bili više manje korektni, ali sam skužila da je šefica noćne smjene čitala mi ime i gledala u međunožje.“ (Sugovornica 2)

Moramo svakako navesti i pozitivna iskustva koja su nam opisali dvoje sugovornika koja su doživjeli od strane kolega na radnom mjestu. Jedna je sugovornica istaknula kako su joj kolegice na jednom radnom mjestu pomagale oko tranzicije vlastitog izgleda prema više ženstvenom, što joj je bilo izrazito ugodno iskustvo. Drugi je sugovornik spomenuo nadređenu

osobu koja je zbog njegove situacije s rodnom identitetom, i tranzicijom koja je tada tek započela, odlučila mu odvojeno slati mailove s internim obavijestima umjesto grupno jer je on tada imao poslovni mail koji je sadržavao njegovo mrtvo ime. Na taj način mu je pomogla da njegovi kolege i kolegice na poslu ne saznaju da je transrodan dok on to ne bude želio im reći:

„Radila sam i u wellnessu, djevojke koje su bile sa mnom, dapače puno puta bi mi dale ruž ili lak za navečer, pa ujutro fino skidaj to... Čak je bilo simpatično i ugodno. ‘Pa imamo još jednu kolegicu novu, neobičnu ali eto!’ I nije im smetao odnos sa mnom. Da sam u biti, iznutra žena.“
(Sugovornica 5)

„Ovako, bio sam ti 4 godine u (ime tvrtke) kao (pozicija unutar tvrtke). U početku je bilo okej, ja sam tamo došao još nisam niti promijenio ime, tek je bilo u postupku. Tako da ti je moja nadređena sve što je slala drugima, ja sam imao na ploči ime (ime sugovornika) i nisam bio u grupi za mailove tak da se ne vidi moj mail, nego ono posebno je meni slala obavijesti“
(Sugovornik 7)

5.6. Iskustva unutar zdravstvenog sustava

Zdravstveni sustav je nužni aspekt tranzicije svake transrodne osobe ukoliko želi izvršiti mnoge njezine aspekte, kao što je prvenstveno medicinski kroz gornje i/ili donje operacije, hormonske terapije, a za formalni aspekt tranzicije kao što su promjena oznake spola na dokumentima nužno je dobiti pozitivno mišljenje od psihologa i psihijatra. Upravo zbog toga je važno da zdravstveni djelatnici koje transrodne osobe susreću tijekom procesa tranzicije kvalitetno obavljaju svoj posao kako bi tranzicija prošla što brže i bezbolnije za osobe koje ju provode jer je tranzicija već sama po sebi iznimno kompleksan proces. Svi su sugovornici i imali doticaja sa zdravstvenim sustavom u kontekstu svojeg rodnog identiteta osim jednoga koji još nije pokretao nikakav oblik medicinske tranzicije niti promjene oznake spola u dokumentima. Liječnici opće prakse su uvijek prva stanica prilikom započinjanja procesa medicinske tranzicije. Nužno je od vlastitog liječnika opće prakse dobiti prvo uputnicu za psihologa, zatim za psihijatra pa kasnije i endokrinologa. Naši sugovornici su nam opisali razna iskustva koja su imali sa svojim liječnicima opće prakse. Prvo ćemo navesti ona negativna, kao što su odbijanje izdavanje uputnica kada saznaju koja im je svrha, neupućenost u tematiku transrodnosti, vrijeđanje, nepoštivanje imena i zamjenica i slično. Dvoje nam je sugovornika reklo kako su morali tražiti drugog liječnika opće prakse ili ići kod privatnika jer su im njihovi uskraćivali nužne uputnice ili recepte:

„Prva liječnica koju sam imala, kad sam tek došla, kad sam krenula sa svime, ona nije imala pojma o pojmu i u biti, kad je došao trenutak da mi je moj endokrinolog preporučio hormonsku terapiju, ona nije znala je l' to smije pisat, i onda je ona zvala kao svojeg HZZO kontrolora i onda je njoj taj HZZO kontrolor rekao kao da ne smije pisat, nego da kao ja moram ići osobno u HZZO tražit molbu da oni meni to pišu. I to ne samo da mi nije htjela napisat ni recept da ja plaćam, a cijelu tu situaciju kako nisam mogla riješit, onda sam jednostavno pitala samo frendicu za koju znam da je na hormonskoj terapiji, i ona mi je preporučila svoju doktoricu opće prakse, i onda sam jednostavno otišla samo kod nje.“ (Sugovornica 4)

„Ta žena ne pokušava me ne deadnameat i ne obraćat mi se u ženskom rodu i ono, počne, jednostavno počne kaže kao ‘Ah, pa ne mogu ja to, zveknut ću te ako me još jedanput opomeneš...’ “ Ja onako gledam, ženo... ti se ne možeš ponašat prema svom klijentu, ono what the fuck, rek'o sam joj nemoj me zvati u ženskom rodu, what the fuck... Okej. Okej. Iako mi je ona kritična jer, malo mjesto, ovo ono. Uvijek me strah da će proširit dalje po gradu“ (Sugovornik 8)

„To je bilo vrlo neugodno što se nje tiče jer ona me zna od malena i baka mi je radila u ordinaciji do nje, baka je isto bila opća praksa tako da se poznaju i sad ono, ne samo da nije prihvatila nego mi je odbijala izdavati uputnice neko vrijeme, pa imala je priziv savjesti, pogotovo kad sam tražio za operaciju uklanjanja dojki, nikako mi nije htjela izdati uputnicu tako da sam išao privatno.“ (Sugovornik 10)

Neki od sugovornika su naveli i pozitivna iskustva koja su imali sa svojim liječnicima opće prakse. Istaknuli su susretljivost, prepisivanje svih potrebnih uputnica i recepata, savjetovanje, trud unatoč neupućenosti u tematiku transrodnosti te poštivanje novog imena i osobnih zamjenica:

„Vrlo susretljiva, i onda nakon mog autanja i stvarno, ja se uopće ne sjećam kako je to, ja mislim da je to krenulo u smislu, kad sam trebao uputnicu za psihologa, psihijatra... što već, da krenem sa psihološkom procjenom, sam trebao ići kod nje, jer to je prvi korak, da te netko uputi. Rekao sam joj, treba mi za to i to, i to je bilo to, znači nikakvih komentara od nje, ‘Okej super, evo sve ćemo ti...’ I od tad, nikad nije ništa, dapače, davala mi je savjete kao, upućivala me na stvari, kao ‘Joj, možda, ne znam, hoće ti ovaj endokrinolog bit bolji po tom pitanju’, za hormonsku terapiju mi je kao rekla... ‘Joj ne znam koji će ti recept trebat’, jer sam nabavljao iz Srbije hormone, rekla je ‘Dat ću ti ja i ovaj i ovaj, pa koji ti bude potreban’“ (Sugovornik 3)

„Frendica mi je jedna predložila ovu baš doktoricu kod koje jesam, ona je super. Mislim sestra je malo nadrkana, ne zbog toga što sam trans, nego općenito. Doktorica je super, što god mi treba, odmah se javlja, piše mi recepte... sve sve. Baš duša.“ (Sugovornica 6)

„Pa kad sam se opet vratio u Zagreb, nakon toga sam ju pitao jer sam se htio opet vratit kod nje, vratit karton. Samo sam ju pitao, rekoh ‘Doktorice, da li vi imate nešto protiv čisto da izbjegnemo neku neugodnost... Ja sam to i to, i meni će sad trebat pomoć tu i tu. Imate li vi što protiv toga, da znam da kucam dalje na vrata.’ Ona je rekla ‘Ja ti ne znam ništa, ali ti mi govori i mi ćemo to riješit.’ Znači, ja njoj dostavim samo ono što meni kažu da meni treba uputnica za to i to. Ona to napravi i gotova stvar. Oslovljava me mojim novim imenom, na početku je malo ono, zbunjivala oko zamjenica, ali sve 5.“ (Sugovornik 7)

Nadalje, sa sugovornicima smo razgovarali i o njihovim iskustvima sa psiholozima i psihijatrima s kojima se također moraju susresti kako bi izvršili medicinsku tranziciju kao i promjenu oznake spola u dokumentima. Neki sugovornici su također opisali i situacije s psiholozima i psihijatrima koje nisu striktno vezane za proces njihove tranzicije, ali su povezane s transrodnosću. Nekoliko imena psihologa i psihijatara su se konstantno ponavljala jer se radi o njih nekoliko u Hrvatskoj koji su jedini specijalizirani za transrodnost. Imena i prezimena spomenutih liječnika smo uklonili iz transkripata u svrhu anonimizacije. Sugovornici su tako istaknuli za neke od njih nezainteresiranost, bahatost, nerazumijevanje problema s kojima se pacijent suočava, preopterećenost zbog koje pacijenti ne uspijevaju dobiti dovoljan broj termina savjetovanja koji im je potreban, a jedan sugovornik nam je čak opisao i situaciju u kojem mu je krivo prepisana terapija nanijela trajnu štetu na zdravlje:

„Što se tiče psihijatra, bahat na momente i bezobrazan... sve to je vrlo centralizirano, što je još jedan od problema, što je lista tih stručnjaka, svi su u Zagrebu i nemaju svi novaca za putovat do Zagreba... To traje 8-9 mjeseci minimalno...“ (Sugovornik 3)

„Ona ima taj nekakav pristup gdje kao ono, ajde daj ti završi faks, nađi posao, ne znam... kupi kuću, auto pa ćemo onda razmišljat o tranziciji, a onak, ubila bih se do tad. (smijeh)...

Ja sam bila kod (prezime), prošla sam tu jednu situaciju da mi je trebalo njeno savjetovanje ali ono, nikad ona nije imala vremena da idem npr. kod nje redovno na neku psihološku terapiju i tako to, što ja bih rekla da je bilo potrebno jer ono, cijela situacija sa starcima koji su me izbacili na ulicu i sve to, trebala mi je nekakva psihološka pomoć, ono kontinuirano i redovna terapija koju mi ona, ne svojom krivicom, ali mi nije mogla priuštiti. Ona bi imala vremena za

mene, možda jednom mjesečno pola sata. Tako da nije problem nje nego sustava.“ (Sugovornica 4)

„Psihijatar, taj radi posao preko kurca, on samo tamo sjedi, nešto tipka dok mu ti pričaš, a onda ti on daje termine, ti dođeš. I onda dok završiš taj dio, onda te niti ne upozori niti ništa nego kao ideš na to nekakvo vijeće...“ (Sugovornik 6)

„Recimo da ovi psihijatri koji se nisu susreli s problemima rodne disforije i transrodnosti, da su bili jako problematični...“

S njima, čak bih rekao da je bilo onak, načelno korektan odnos, jedino što vrlo brzo su oni počeli tu rodnu disforiju skroz stavljati u pozadinu... Ja jesam bio depresivan, međutim ti lijekovi su me totalno inhibirali, ja nisam bio u jednom trenutku, nisam mogao pričati, nisam mogao se kretati samostalno, jesti... jer nije samo depresija bila, jednostavno sam pio šake lijekova tri puta na dan, ne pretjerujem. I to sam onda morao biti i hospitaliziran tako da recimo, ta pogrešna dijagnoza i pretpostavka da transrodnost je ili dio nekog, kao manifestacija nekog psihičkog poremećaja, ili sama po sebi jest psihički poremećaj, to je vrlo problematičan stav s njihove strane...

I ono što mi isto, recimo, meni je i dalje neshvatljivo, kako brzo su se oni, ajmo reći odlučili za terapiju elektrošokovima, što je, mislim daje se to pacijentima kad su jako depresivni, no u mom slučaju je to bilo neko nadanje da će mi ovi problemi s rodnom disforijom nestati, što nije bio slučaj. I recimo da sam jako ljut na to što sam išao na to elektrošok terapiju jer sam ja izgubio kompletno pamćenje sebe prije 20. godine. To sam išao s 20, kompletno u jednom trenutku... I dalje se ja dosta toga ne sjećam, i to je bio katastrofa jer... vi nemate sebe kao biće u jednom trenutku, znači ne znate tko ste ni što ste, samo vam ostaje to da ste muška osoba koja slabo govori, koja se jedva kreće, jedva jede samostalno i recimo da mi je godinu dana nakon što sam izašao iz bolnice trebalo da se donekle oporavim... I dalje imam psihičke smetnje da se razumijemo, od te cijele situacije tamo.“ (Sugovornik 10)

Ovdje navedeni citati ukazuju na velike probleme koja ima zdravstveni sustav u Hrvatskoj, a tiču se transrodnih osoba. Kao što je sugovornik 3 spomenuo, psiholozi i psihijatri specijalizirani za transrodnost dostupni su praktički jedino u Zagrebu. Takva situacija predstavlja veliki problem osobama koji ne žive u Zagrebu jer proces medicinske tranzicije zahtjeva određeni broj posjeta svakome od njih i zbog toga može osobama stvoriti velike probleme vezane uz, primjerice, prijevoz do Zagreba. Iskustvo koje je proživio sugovornik 10

je krajnje šokantno jer su ga psihijatri liječili na posve krivi način. U njegovom slučaju su tretirali transrodnost, odnosno rodnu disforiju kao bolest koju treba liječiti. I metode liječenja koje su na njemu prakticirali su ga praktički uništile fizički i psihički da mu je trebalo dugo vremena da se oporavi. Kao što je i sam sugovornik 10 spomenuo, radi se o psihijatrima koji nisu specijalizirani za transrodne osobe. Nadovezujući se na problem centralizacije adekvatnog medicinskog kadra isključivo u Zagrebu, transrodne osobe iz drugih dijelova Hrvatske koje nisu u mogućnosti obavljati medicinsku tranziciju u Zagrebu mogu dospjeti kod psihologa i psihijatara koji nemaju adekvatna znanja i iskustva vezana za transrodnost, a samim time mogu doživjeti i situacije kakve je, nažalost, sugovornik 10 doživio. Opisano stanje predstavlja ozbiljan problem koji može imati potencijalno izrazito negativne posljedice na mnoge transrodne osobe.

S druge strane, nužno je istaknuti i pozitivna iskustva koja su sugovornici naveli vezana za psihologe i psihijatre s kojima su se susretali. Sugovornici su tako spominjali susretljivost, kvalitetu rada te nastojanje da se proces tranzicije olakša i ubrza:

„Ovo što ti ja mogu reći općenito da su stvarno uglavnom jako susretljivi. Ne znam nekog da je imao neko loše iskustvo. Svaki psihijatar bi trebao biti i kao psiholog, trebao bi biti specijaliziran za te stvari. Ja sam išla kod psihologa koji su bili na listama trans friendly, tj. LGBT friendly psihologa i psihijatara.“ (Sugovornica 2)

„Što se tiče psihološke procjene, (prezime) je stvarno divna i ona, ne znam, mislim... To je ono standard kao, više je tu masu upitnika nego što ona pita nekakva pitanja i stvarno olakšava taj proces.“ (Sugovornik 3)

„Ja sam se odlučio za ovu koja je stroža, jer sam htio ono, ako je to to, onda idemo vidjet fakat u detalje lijepo... S njom izrazito dobru komunikaciju sam imao, rekla je da ona drži do toga da kao, kod nje bude osoba godinu dana na procjeni, ali ja sam bio svega 6 mjeseci, i u tih 6 mjeseci sam došao tipa, mjesečno jedanput... Znači posve dovoljno da ona ustanovi putem testova i putem razgovora kakva sam ja osoba, kakva su mi očekivanja i sve ostalo.“ (Sugovornik 7)

Posljednja podtema o kojoj smo razgovarali bila su iskustva sugovornika unutar zdravstvenog sustava općenito, dakle nevezano za liječnike opće prakse, psihologe i psihijatre, već sve ostale susrete sa zdravstvenim sustavom. Ovdje smo također navedena iskustva podijelili u dvije kategorije, negativna i pozitivna. Prvo ćemo navesti ona negativna, najčešće vezana za

needuciranost medicinskog osoblja oko transrodnosti, inzistiranje na prisutnosti studenata medicine prilikom određenih pregleda unatoč tome da pacijent ima pravo tražiti da nisu prisutni, kao i problem vezan uz računalni sustav Hrvatskog zdravstva koji ne povlači automatski podatke preko OIB-a. Zbog toga su česte situacije kada osoba nakon službene promjene imena i oznake spola dođe u neku zdravstvenu ustanovu i djelatnici joj kažu da su stari osobni podaci ostali u njihovom sustavu. Ovakva situacija mnogima često bude iznimno neugodna jer su tada prisiljeni izvršiti neplanirano objašnjavanje situacije s vlastitim rodnim identitetom:

„Ono što je jedna od ongoing tema jest da većina zdravstvenog osoblja nema pojma o pojmu kaj se tiče trans stvari, jedna od najčešćih situacija koja mi se redovno desi je tipa idem vadit krv, i onak back in the day, prije je pisalo mi baš ime i spol na uputnici, sad je žensko ime i ženski spol, ali piše i dalje dijagnoza. I onda imaš sestru koja ni ne pogleda kaj piše nego me krene ispitivat, koji mi je dan ciklusa, i ja onak, onda ne znam, bude situacija da nasred hodnika pred drugim ljudima moram objašnjavat da nemam ciklus... Mislim, kažem pošto je onak nekakav neutralan odgovor, ne moram ulaziti u daljnja objašnjenja, ali opet... ne bih trebala ni toliko.“ (Sugovornica 4)

„Znači, kad sam išao prvobitno na razgovor za gornju operaciju... to je bilo jako jako neugodno i oni su čak... Znači ovako. Ja sam došao tamo na pregled i to ti je neka mala prostorija, malo je izdužena, ali je jako uska. On je pozvao tipa 6,7 studenata da uđu unutra i rekao da se skinem. Ja sam mu rekao „Oprostite, meni je dosta studenata da me promatraju, moje pravo je, i ja ne želim da su studenti unutra“. I onda je on mene počeo, ‘Pa oni moraju učiti’, ‘Rekao sam im da ne moraju na meni, to je moje pravo – poštuju te!’ Onda da su barem dva, rekao sam ne. ‘Ako ne mogu ostat unutra, onda ne mogu ostat unutra.’ Onda je imao ružan ton cijelo vrijeme, ali ne kužim zašto. Ako sam mu rekao da se ne želim skidati pred sedam ljudi, poštuju te.“ (Sugovornik 6)

„Mislim, u zdravstvenom sustavu doživljam skoro svaki put kad uđem u bolnicu nekih problema, jer ono što sam maloprije rekao da tamo sustav ne povuče preko OIB-a promjenu imena i spola i onda automatski se mora outati i svako ima neku svoju drugačiju reakciju na to... Neki stvarno jesu korektni i sve u redu, ali čak bih rek'o da većina nije.“ (Sugovornik 10)

Neki od sugovornika su nam spomenuli kako su imali i iznenađujuće pozitivna iskustva prilikom korištenja usluga zdravstvenog sustava. Sugovornik 6 nam je opisao svoje pozitivno iskustvo s obavljanjem takozvane gornje operacije, tj. operacije uklanjanja grudi za transrodne

muškarce. Sugovornica 9 nam je opisala svoje iskustvo kada je bila hospitalizirana. Liječnici su vidjeli da je u njihovom sustavu ostalo staro ime, ali su ga bez problema promijenili ne stvarajući nikakve neugodnosti za pacijenticu. Također, ugodno ju je iznenadilo da su ju smjestili na ženski odjel. Autor ovoga rada nije upoznat s time kakva je inače praksa sa smještanjem transrodnih osoba na odjele koji su često podijeljeni na muške i ženske, no za sugovornicu 9, kako kaže, svakako se radi o pozitivnom iskustvu:

„Ja ti odem u bolnicu, doslovno mjesec i pol kasnije od toga, kod tog jednog mladog doktora koji je briljantan, ali više nije tamo, otišao je privatno radit. Kod prvog pregleda, to je bilo negdje u 12. mjesecu, on ti je mene za operaciju naručio početkom sljedeće godine. Znači ja sam trebao čekat svega mjesec i pol do operacije. Došao, odradio, ništa extra, provjerio me, operirao, poslije me provjerio, kao super. Imao sam kontrolu, to je bilo to.“ (Sugovornik 6)

„Stvarno Bogu hvala, čak i kad sam završila na hitnoj zbog tromboze, kad sam hospitalizirana. Bio je problem recimo u samom prijemu na hitnu, meni na zdravstvenoj piše moje ime, međutim, u sustavu još piše staro ime. I onda, kak se zove, nije bio nikakav problem, kasnije u hodu, kad sam bila tih pet dana u bolnici, oni su sami u sustavu od bolnice promijenili ime. Čudi me da nije povuklo iz zdravstvenog osiguranja... Stavili su me odmah i na ženski odjel, tako da imam sreće.“ (Sugovornica 9)

Za kraj poglavlja o iskustvima sugovornika unutar zdravstvenog sustava ostavili smo posebno odvojenu kategoriju ekstremno negativnih iskustava koje nam je ispričao sugovornik 10. Ovdje se radi o uznemirujućim situacijama kao što su seksualno zlostavljanje od strane medicinskog osoblja, oduzimanje tjelesne autonomije vezanjem za kojim nije bilo realne potrebe, uznemirujući ispadi transfobije te javno posramljivanje na račun transrodnosti. Sugovornik 10 je također istaknuo kako su navedene situacije ostavile trajne posljedice na njegovo psihičko zdravlje. Navedena iskustva su uistinu šokantna i ukazuju na kritične propuste u funkcioniranju zdravstvenog sustava u Hrvatskoj. Neke od navedenih situacija sugovornik 10 opisao je ovako:

„Ono, najmanje je problem to što vas neće oslovljavati u muškom rodu i imenu, nego će vas doslovno seksualno uznemiravati, primjerice jedanput mi se dogodilo da me kao sestra, ja sam ju zamolio da mi govori u muškom rodu, a ona je rekla ‘Ako si ti muško, šta ti je onda ovo?’ i potegla me za prsa i za donji dio kao...“

Isto je bila situacija da dolazi vizita u bolnicu, ne vizita, studenti na praksu i ja sam često u bolnici bio vezan, bila je jedna medicinska sestra koja mene nije mogla podnijet dirati, jer se boji da će se zaraziti, i onda sam morao biti vezan kad je ona bila u smjeni...

Uglavnom bilo je gadno joj dirati me, sjećam se jedanput sam ju dotaknuo i ona je imala totalni breakdown, počela je psovati ono, 'Pederu, ubit ćeš me majke mi..' kao. Slučajno sam ju dotaknuo, tad sam skužio da se ona mene boji jer toliki užas je imala u očima je imala u tom trenutku kad sam je dotaknuo, počela je bacat stvari, tanjуре, znači totalni raspad sustava... To je bilo, uglavnom da... Kad je ona bila u smjeni, ja sam morao bit vezan i naravno imaš pelene jer neće te pustit na WC jer te mora odvezat za to...

Došla je vizita i jedna druga medicinska sestra je kao objašnjavala o pacijentima i ona mi je u tom trenutku skinula pelene i drugima je morala demonstrirat 'Evo, ovo je naš dečko' kao... I to, bilo je dosta tih situacija baš ono javnog posramljivanja i seksualnog uznemiravanja jednostavno... dosta. Taj dio u bolnici me je obilježio... dugo vremena me uznemiravalo, i imam vrlo malo povjerenja u doktore sad, kad god negdje idem... Ima još nekih situacija koje ne bih imenovao ovako ali..."

5.7. Iskustva s javnim prostorima

Posljednja tema o kojoj smo razgovarali razgovarali sa sugovornicima ovog istraživanja jesu njihova iskustva u raznim svakodnevnim situacijama u javnim prostorima kao što su ulica, javni prijevoz, kafići, klubovi i javna mjesta općenito. Sugovornici su nam uglavnom isticali svoja negativna iskustva koja variraju po intenzitetu i ozbiljnosti. Najčešći primjeri situacija su neugodna pitanja od strane stranaca, uznemiravanje, vrijeđanje i prijetnje:

„U klubu te uvijek gledaju poprijeko, šta je ovo... to je u onoj fazi kad nisi na hormonima. Pa onda neko dođe, tipa, neki lik je došao i pita me kao koliko je sati, ja mu kažem koliko je sati, a on kaže 'Sorry ja sam samo htio provjerit jesi ti muško ili žensko, kao žensko si... Zbog gla sa.' A eto kao, faca mi je bila muška... ne znam šta je on mislio“ (Sugovornica 2)

„Samo mi se jednom dogodilo da su neki tinejdžeri počeli pljuvat i bacat stvari na bivšu i mene... I onda... jako smiješno, odmah nakon tog svega. Mi smo bili u busu, a oni vani, nisu mogli nasrnut fizički na nas, ali neposredno nakon tog pljuvanja na nas su nas pitali ako se želimo kao u troje s njima, ja kao šta? Sve se to izredalo, jedno za drugim... Ja kao, šta? Što reći, koju posluку porati... Kao doslovno popljuvali. Popljuvali figurativno i doslovno, bacali stvari na nas i onda je uletilo to pitanje.“ (Sugovornik 3)

„I sad kao mi pričamo ovo ono, i ovaj jedan se počne upucati ovoj mojoj frendici koja je najveća lezba na svijetu vjerojatno. Kaže mu da odjebe, i ja se za nju nikad ne miješam jer

znam da se može sama brinut za sebe. I pogleda mene kao i počne kao 'Kaj si ti? Jesi ti muško ili si žensko?' I ovaj, ja nisam čak stigao ni odgovorit, ona se već bila ustala kao, 'A kaj si ti?' Stala mi je odmah u obranu, isto tak i ovaj frend, onda su se bili ustali i odjebao je na kraju, još se ispričavao...

Malo me iskreno bilo strah i ne znam kaj bi se točno desilo da sam bio sam. Na svu sreću nisam.“ (Sugovornik 6)

„Jedna je bila odmah na početku, taman prije nego sam krenuo s hormonima, glas mi je bio dosta drugačiji. Bio sam u jednom parku i čovjek mi je prišao, tražio me cigaretu, ja sam mu kao rekao 'Evo izvolite', i onda on krenuo kao, 'Jesi ti muško ili žensko?' mene je to bilo malo kao... Nisam znao kako odgovoriti i onda me uhvatio za obje ruke, počeo me tresti, da zna šta jesam, da sam lezbača, da me treba spalit, i da me treba silovati, i to pred publikom, a nitko nije reagirao. Ja nisam znao kako reagirati i onda sam se samo u jednom trenutku istrgnuo i pobjegao. I onda je krenuo vikati za mnom da će me Bog naći, da zna šta radim, i takve neke stvari.“ (Sugovornik 10)

Jedna sugovornica nam je i spomenula nekoliko ekstremnih situacija koje je doživjela na javnim mjestima, a navedene situacije uključuju i fizičko nasilje:

„Pa sam bila također i napadnuta u Zagrebu od strane Bad Blue Boys-a, pa pokušaj pljačke od Bad Blue Boys -a, pa fizički napad od skinjara... Pa sam od jednog debila u rodnom gradu, koji nije ni Bad Blue Boys ni skinjara ni ništa dobila šakom u glavu... Ma seljačina neka...“ (Sugovornica 2)

Dvije sugovornice su nam istaknule da izbjegavaju u javnosti prakticirati svoj rodni izričaj, odnosno da u takvim situacijama običavaju primjerice, nositi odjeću koja je više rodno neutralna i nije toliko upadljiva, odnosno ne privlači previše pažnje kako bi izbjegle potencijalno nasilje:

„Zaista se ugodnije osjećam u ženskom odličju, u ženskoj garderobi. Ja sad već dugo vremena, kad sam kod kuće, pogotovo kad je ljeto pa ionako moram spustit rolete da mi ne ide sunce, priuštim si biti u ženskom donjem vešu, u haljinama lijepim ljetnim i tako dalje. I konačno onda uživam da sam to ja. Nažalost tko izaći van, to nažalost ne ide...

Bogu hvala, ne. Niti na ulici, niti u javnom prijevozu nikad ništa. Ali to je zato jer se ne oblačim javno kao žena već više kao nešto prilagođeno što bi moglo proći kao unisex i recimo, upravo radi te muške uloge.“ (Sugovornica 5)

„Kad je krenula moja tranzicija, oblačila sam se prvih godinu-dvije-tri k'o muško i dalje. Ili unisex, ne želim da me, nisam bila nikad osoba koja se volila isticati, uvijek sam se voljela uklopiti se u masu. Ima dosta tih trans koji su dosta ekscentrične, same sebi rade probleme pa dobe po onoj stvari jel...“ (Sugovornica 9)

Za kontekst ove teme svakako bi valjalo spomenuti i koncept prolaženja (*engl. passing*), jer su ga i sugovornici istaknuli kao važan prediktor hoće li osoba imati veće ili manje šanse za doživljavanje raznih oblika diskriminacije dok je u javnosti. Prolaženje podrazumijeva da izgled i ponašanje transrodne osobe toliko vjerno dočaravaju njihov rodni identitet da ih drugi ljudi često i ne percipiraju kao transrodne osobe, već kao cis osobe (Billard, 2018). Nekoliko sugovornika nam je opisalo svoja mišljenja i iskustva vezana za pojam prolaženja:

„Većina ljudi nije primijetila da sam ja trans dok im netko ne kaže. Nemam probleme jer sam passable.“ (Sugovornica 2)

„...budući da sad nakon godina hormona i te gornje operacije, nitko neće pretpostaviti da sam žena... Tako da sad više kao, izgledam gay. Sad je to više s te strane.“ (Sugovornik 3)

„Ne. Zbilja mi se nikad nije desilo ništa u javnosti, ali to je ono, na račun passinga, tu imam sreće.“ (Sugovornica 4)

„Mislim ja jesam na hormonima već neko vrijeme... Ajmo reći meni je to više nekako iz praktičkih razloga, jer lakše prolazim na taj način i izbjegavam diskriminaciju. Međutim, po meni ja sam sebe mislim da sam mogao voljeti i bez toga. Da je primjerice društvo prihvaćenije, da bi me moglo prihvatiti kao muškarca i bez toga.“ (Sugovornik 10)

Kao što vidimo, neki od sugovornika su istaknuli kako im je činjenica da prolaze kao cis osobe iznimno važna jer im pomaže u izbjegavanju diskriminacije i neugodnih društvenih situacija. Upravo je zbog toga proces medicinske tranzicije od velike emocionalne, ali i praktične važnosti za mnoge transrodne osobe.

6. Zaključak i preporuke

Prije nego iznesemo zaključke temeljene na rezultatima ovog istraživanja, navest ćemo nekoliko nedostataka ovog istraživanja. Prvo, mali uzorak od 10 sugovornika dovodi do mogućeg nepostizanja teorijske saturacije u mjeri u kojoj smatramo da ona može postojati. Također, homogenost uzorka vezano za dob i veličinu te tip mjesta stanovanja se također može smatrati prostorom za budući napredak pri istraživanjima ovakve vrste. Kodiranje intervjua je samostalno provodio provoditelj ovoga istraživanja te zbog toga nema neovisne potvrde nalaza do kojih smo došli analizom intervjua. No, svakako je važno istaknuti i prednosti ovoga istraživanja, kao što je već prije spomenuto zadiranje u temu koja u Hrvatskoj nije do sada adekvatno znanstveno istraživana, pogotovo od strane društvenih znanosti. Ovo istraživanje je pokazalo kako postoji mnogo problema s kojima se danas u Hrvatskoj susreću transrodne osobe. Kada uzmemo u obzir kontekst obitelji, i dalje se nerijetko događa da članovi obitelji burno reaguju na izlazak iz ormara člana obitelji koji je transrodan. Sugovornici su nam spomenuli kako su negativne reakcije članova obitelji najčešće posljedica neznanja o transrodnosti koje se u trenutku tuđeg izlaska iz ormara pretvara u strah. U takvim situacijama često je teško razumno reagirati, stoga je ovakva vrsta reakcije donekle razumljiva, iako nije opravdana. Kod većine naših sugovornika koji su s obitelji podijelili informacije o svojem rodnom identitetu došlo je do smirivanja inicijalnih negativnih reakcija i prihvaćanja i podrške nakon nekog vremena. Glavni problem dakle predstavlja neznanje, koji je gledajući ovaj kontekst ne baš lako rješiv. Potrebno je osmisliti način na koji bi općoj populaciji pružili nekakav oblik informacija o transrodnosti kako bi se upoznali s njom barem na bazičnoj razini, kako ne bi onda susrete s transrodnošću unutar obiteljskog doma doživljavali toliko šokantno i negativno. Obrazovni sustav se također pokazao kao kontekst u kojem su naši sugovornici u Hrvatskoj doživjeli mnoge oblike diskriminacije, kako od učenika, tako i od nastavnika. Nastavnicima i profesorima bi trebalo omogućiti neki vid formalne edukacije o transrodnosti kako bi se znali bolje odnositi spram učenika koji su transrodni. Za učenike bi idealno rješenje bilo uvođenje nastave zdravstvenog odgoja na kojoj bi se upoznali i s varijacijama vezanim uz rodne identitete kako više ne bi na osobe koje imaju drugačiji rodni izričaj od većine smatrali neobičnom ili metom za razne oblike maltretiranja. Radna mjesta bi trebala organizirati također nekakav oblik edukacije zaposlenika o toleranciji spram raznih rodnih i seksualnih identiteta. Birokratski proces promjene imena i oznake spola u dokumentima trenutno je iznimno dug i nepotrebno kompleksan, te bi bilo potrebno učiniti ga pristupačnijim (pogotovo za osobe koje ne žive u Zagrebu), bržim i jednostavnijim kako bi i sam proces tranzicije bio što efektivniji za

transrodne osobe. Svakako je potrebno ukinuti komisiju koja je jedan od koraka prilikom dobivanja dozvole za promjenu spola u dokumentima. Navedena komisija je, prema riječima naših sugovornika, krajnje diskriminatorna i u potpunosti nepotrebna za uspješno izvršavanje procesa dobivanja odobrenja za promjenu oznake spola. Osoblje zaposleno u brojim državnim službama nažalost je također često posve needucirano na temu transrodnosti te kako pomoći transrodnim osobama kada se obrate nekoj od institucija. Zdravstveni sustav također broji mnoge poteškoće i propuste koji čine iskustva naših sugovornika s istim iznimno problematičnima. Nepostojanje medicinskih stručnjaka koji se bave transrodnošću izvan grada Zagreba je činjenica koja transrodne osobe koje ne žive u Zagrebu stavlja u iznimno nepovoljan položaj vezano uz mogućnosti provođenja tranzicije. Također, postoje i liječnici koji nemaju nikakvog znanja niti iskustva s transrodnošću te upravo takvi često znaju transrodnim osobama stvoriti razne probleme, kako nam iskustvo jednog našeg sugovornika navodi. Osim psihologa i psihijataru, koji su zbog područja kojim se bave najbliži temi transrodnosti, također su nam sugovornici istaknuli kako, po njihovom iskustvu, ni ostali medicinski kadar u Hrvatskoj općenito nema adekvatna znanja o skrbi transrodnih pacijenata. Ovo je problem koji je nužno riješiti nekih oblikom službene edukacije medicinskog osoblja kako bi se neugodne i diskriminatorne situacije koje doživljavaju transrodne osobe u zdravstvenom sustavu svele na minimum. Adekvatna skrb koju transrodne osobe trebaju dobiti od strane zdravstvenog sustava ključna je za uspješno provođenje procesa medicinske tranzicije koji im pomaže, kako su i sami naveli, s unutarnjim osjećajem rodne afirmacije, ali i s prolaznosti kako bi izbjegli razne oblike diskriminacije, pogotovo na javnim mjestima od strane nepoznatih ljudi. Dakle, pretpostavljamo kako u pozadini mnogih problema koji su opisani u ovome radu stoji neznanje. Rješenje za problem neznanja u kontekstu transrodnosti bilo bi konstantno učenje, pogotovo za osoblje koje radi u državnim institucijama (nastavnici, profesori, službenici, medicinski kadar). Napomenut ćemo kako su sve preporuke za moguće promjene temeljene na problemima i iskustvima naših sugovornika, te zbog toga nemamo uvid u situaciju od strane spomenutog medicinskog osoblja, nastavnika i profesora, službenika i ostalih. Kao preporuke za buduća istraživanja ove teme u Hrvatskoj možemo istaknuti, kao što je već spomenuto, odabir većeg i raznolikijeg uzorka (ponajprije geografski) od onoga koji je korišten u ovome istraživanju kako bi se dobio uvid u još širi spektar iskustava transrodnih osoba u Hrvatskoj.

7. Literatura

1. Airton, L. (2021). Gender Pronouns. In *The sage encyclopedia of trans studies* (str. 326–327). SAGE Reference.
2. American Psychological Association. (n.d.). *Answers to your questions about transgender people, gender identity, and gender expression*. American Psychological Association. Preuzeto 15.6.2022, s <https://www.apa.org/topics/lgbtq/transgender>
3. Bauer, G. R., Hammond, R., Travers, R., Kaay, M., Hohenadel, K. M., & Boyce, M. (2009). “I don't think this is theoretical; this is our lives”: How erasure impacts health care for transgender people. *Journal of the Association of Nurses in AIDS Care*, *20*(5), 348–361. <https://doi.org/10.1016/j.jana.2009.07.004>
4. Bauer, G. R., Zong, X., Scheim, A. I., Hammond, R., & Thind, A. (2015). Factors impacting transgender patients' discomfort with their family physicians: A respondent-driven sampling survey. *PLOS ONE*, *10*(12). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0145046>
5. Bender-Baird, K. (2021). Workplace, Gender Transition. In *The sage encyclopedia of trans studies* (str. 913–915). SAGE Reference.
6. Billard, T. J. (2018). “passing” and the politics of deception: Transgender Bodies, cisgender aesthetics, and the policing of inconspicuous marginal identities. <https://doi.org/10.31235/osf.io/rxpwn>
7. Burns, K. (2019). *The rise of anti-trans "radical" feminists, explained*. Vox. Preuzeto 15.6.2022, s <https://www.vox.com/identities/2019/9/5/20840101/terfs-radical-feminists-gender-critical>
8. Campbell, M., Hinton, J. D., & Anderson, J. R. (2019). A systematic review of the relationship between religion and attitudes toward transgender and gender-variant people. *International Journal of Transgenderism*, *20*(1), 21–38. <https://doi.org/10.1080/15532739.2018.1545149>
9. Connolly, M. D., Zervos, M. J., Barone, C. J., Johnson, C. C., & Joseph, C. L. M. (2016). The Mental Health of transgender youth: Advances in understanding. *Journal of Adolescent Health*, *59*(5), 489–495. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2016.06.012>

10. *Discrimination*. Amnesty International. (2021, 1. lipanj). Preuzeto 15.6.2022, s <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/>
11. Dugan, J. P., Kusel, M. L., & Simounet, D. M. (2012). Transgender College Students: An exploratory study of perceptions, engagement, and educational outcomes. *Journal of College Student Development*, 53(5), 719–736. <https://doi.org/10.1353/csd.2012.0067>
12. Erich, S., Tittsworth, J., Dykes, J., & Cabuses, C. (2008). Family relationships and their correlations with transsexual well-being. *Journal of GLBT Family Studies*, 4(4), 419–432. <https://doi.org/10.1080/15504280802126141>
13. Factor, R. J., & Rothblum, E. D. (2007). A study of transgender adults and their non-transgender siblings on demographic characteristics, social support, and experiences of violence. *Journal of LGBT Health Research*, 3(3), 11–30. <https://doi.org/10.1080/15574090802092879>
14. Gates, T. G. (2016, September 20). *Chosen Families*. SAGE Knowledge. Preuzeto 15.6.2022, s <https://sk.sagepub.com/reference/the-sage-encyclopedia-of-marriage-family-couples-counseling/i2967.xml#:~:text=Chosen%20families%20are%20nonbiological%20kinship,husband%2C%20wife%2C%20and%20children.>
15. Grant, J. M., Mottet, L. A., Tanis, J., Herman, J. L., Harrison, J., & Keisling, M. (2011). National transgender discrimination survey report on health and health care. Washington, DC: National Center for Transgender Equality and National Gay and Lesbian Task Force. Preuzeto s http://www.thetaskforce.org/static_html/downloads/reports/reports/ntds_full.pdf
16. Heng, A., Heal, C., Banks, J., & Preston, R. (2018). Transgender peoples' experiences and perspectives about General Healthcare: A systematic review. *International Journal of Transgenderism*, 19(4), 359–378. <https://doi.org/10.1080/15532739.2018.1502711>
17. Hill, D. B., & Ritz, R. (2021). Transphobia. In *The sage encyclopedia of trans studies* (str. 873–876). SAGE Reference.
18. Hodžić, A. (2020). Izvještaj istraživanja o pravnom priznanju roda u Republici Hrvatskoj. TransAid
19. Horton C. (2022). Gender minority stress in education: Protecting trans children's mental health in UK schools. *International Journal of Transgender Health*
20. Johns, M. M., Lowry, R., Andrzejewski, J., Barrios, L. C., Demissie, Z., McManus, T., Raspberry, C. N., Robin, L., & Underwood, J. M. (2017). Transgender identity and

- experiences of violence victimization, substance use, suicide risk, and sexual risk behaviors among high school students — 19 states and large urban school districts, 2017. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, 68(3), 67–71. <https://doi.org/10.15585/mmwr.mm6803a3>
21. Jurčić, M. (2018). Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2014. – 2017. Zagreb Pride
  22. Klein, A., & Golub, S. A. (2016). Family rejection as a predictor of suicide attempts and substance misuse among transgender and gender nonconforming adults. *LGBT Health*, 3(3), 193–199. <https://doi.org/10.1089/lgbt.2015.0111>
  23. McGuire, J. K., Anderson, C. R., Toomey, R. B., & Russell, S. T. (2010). School climate for transgender youth: A mixed method investigation of student experiences and school responses. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(10), 1175–1188. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9540-7>
  24. Merriam-Webster. (n.d.). *Androgyny definition & meaning*. Merriam-Webster. Preuzeto June 15, 2022, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/androgyny>
  25. Mizock, L., & Mueser, K. T. (2014). Employment, mental health, internalized stigma, and coping with transphobia among transgender individuals. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(2), 146–158. <https://doi.org/10.1037/sgd0000029>
  26. NHS. (n.d.). *Gender dysphoria*. NHS choices. Preuzeto 15.6.2022, s <https://www.nhs.uk/conditions/gender-dysphoria/#:~:text=Gender%20dysphoria%20is%20a%20term,harmful%20impact%20on%20daily%20life>.
  27. Pryor, J. T. (2015). Out in the classroom: Transgender student experiences at a large public university. *Journal of College Student Development*, 56(5), 440–455. <https://doi.org/10.1353/csd.2015.0044>
  28. Reisner, S. L., Vettes, R., Leclerc, M., Zaslow, S., Wolfrum, S., Shumer, D., & Mimiaga, M. J. (2015). Mental health of transgender youth in care at an adolescent urban community health center: A matched retrospective cohort study. *Journal of Adolescent Health*, 56(3), 274–279. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.10.264>
  29. Siegel, D. P. (2019). Transgender experiences and transphobia in higher education. *Sociology Compass*, 13(10). <https://doi.org/10.1111/soc4.12734>
  30. Siegel, D. P., & Stump, M. C. (2021). Feminism. In *The sage encyclopedia of trans studies* (str. 254–257). SAGE Reference.

31. Singh, A. A., & McKleroy, V. S. (2011). "just getting out of bed is a revolutionary act": The resilience of transgender people of color who have survived traumatic life events. *Traumatology*, 17(2), 34–44. <https://doi.org/10.1177/1534765610369261>
32. Smith, E., Jones, T., Ward, R., Dixon, J., Mitchell, A., & Hillier, L. (2014). From blues to rainbows: The mental health and wellbeing of gender diverse and transgender young people in Australia. In ARCSHS. Melbourne, Australia: La Trobe University
33. Tewksbury, R. (1998). Conformity pressures and gender resistance among transgendered individuals. *Social Problems*, 45(1), 81–101. <https://doi.org/10.2307/3097144>
34. *Trans zdravlje hrvatska*. Trans Mreza Balkan. (2015, December 9). Preuzeto 15.6.2022, s <http://www.transbalkan.org/zdravstvo/hrvatska/>
35. Turner, B. S. (1996). Transsexualism in society: A sociology of male-to-female transsexuals by Frank Lewins. *Body & Society*, 2(4), 115–117. <https://doi.org/10.1177/1357034x96002004007>
36. Vanderburgh, R. (2021). Affirmative Therapy. In *The sage encyclopedia of trans studies* (str. 17–20). SAGE Reference.
37. Vincent, B., & Barker, M.-J. (2021). Nonbinary Genders. In *The sage encyclopedia of trans studies* (str. 572–577). SAGE Reference.
38. Wald, M., Jackman, K. B., & Chiu, I. (2021). Coming Out. In *The sage encyclopedia of trans studies* (str. 138–143). SAGE Reference.
39. Williams, D. R., Lawrence, J. A., Davis, B. A., & Vu, C. (2019). Understanding how discrimination can affect health. *Health Services Research*, 54(S2). <https://doi.org/10.1111/1475-6773.13222>
40. World Health Organization. (n.d.). *Gender and health*. World Health Organization. Preuzeto 15.6.2022, s https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1

8. Sažetak

Glavna tema ovog rada su razni obrasci diskriminacije s kojima se susreću transrodne osobe u Hrvatskoj. Metodom polustrukturiranog intervjua cilj nam je bio istražiti i kategorizirati iskustva transrodnih osoba s transfobijom u raznim životnim aspektima kao što su obitelj i prijatelji, obrazovni sustav, birokracija, radno mjesto, zdravstveni sustav i javni prostor. Uzorak čini 10 punoljetnih transrodnih osoba koje žive u Hrvatskoj. Tematskom

analizom transkripata intervjuja dobili smo uvid u iskustva koja imaju transrodne osobe u Hrvatskoj, kako su ta iskustva utjecala na njih te kako su se zbog njih osjećali. Rezultati pokazuju kako u mnogim životnim aspektima transrodne osobe doživljavaju razne oblike diskriminacije, u nekim slučajevima čak i nasilja. Iskustva s „izlaskom iz ormara“ svojoj obitelji često su znala biti negativna, ali bi kroz vrijeme članovi obitelji promijenili mišljenje i postali bi podrška. Glavni problem obrazovnog sustava je nasilje od strane vršnjaka. Birokratski sustav u Hrvatskoj također u mnogim slučajevima nije adekvatno funkcionalan za pomoć transrodnim osobama prilikom tranzicije. Unutar zdravstvenog sustava glavni je problem needuciranost medicinskog osoblja, kao i centraliziranost, odnosno dostupnost psihijataru i psihologa koji su specijalizirani za transrodnost jedino u Zagrebu, što stvara dodatne probleme osobama koje ne žive u Zagrebu. Ključni nalazi u ovome radu mogu biti orijentir za daljnja istraživanja ove teme, kao i pokazatelj potrebe za intenzivnijim educiranjem opće populacije o temama rodnih seksualnih identiteta.

Ključne riječi: transrodnost, diskriminacija, transfobija, transrodne osobe

Abstract

The main topic of this paper are various forms of discrimination faced by transgender people in Croatia. Using the semi-structured interview method, our goal was to investigate and categorize the experiences of transgender people with transphobia in various aspects of life, such as family and friends, the education system, bureaucracy, the workplace, the healthcare system and public spaces. The sample consists of 10 adult transgender persons living in Croatia. Through the thematic analysis of interview transcripts, we gained insight into the experiences of transgender people in Croatia, how these experiences affected them and how they made them feel. The results show that in many aspects of life, transgender people experience various forms of discrimination, and in some cases even violence. Experiences with coming out to their family were often negative, but over time family members would change their minds and become supportive. The main problem of the education system is violence by peers. The bureaucratic system in Croatia is also in many cases not adequately functional to help transgender people during the transition. Within the healthcare system, the main problem is the knowledge about transgender issues that medical staff lacks, as well as the centralization, that is, the availability of psychiatrists and psychologists who specialize in transgender issues only in Zagreb, which creates additional problems for people who do not live in Zagreb. The key findings in this paper can be a landmark for further research on this topic, as well as an

indicator of the need for more intensive education of the general population in Croatia on the topics of gender and sexual identities.

Keywords: transgender, discrimination, transphobia, transgender people

9. Prilog – Protokol polustrukturiranog intervjua

Naziv istraživanja: Diskriminacija transrodnih osoba u Hrvatskoj – pogled iz njihove perspektive

Datum:

Način provedbe intervjua:

Intervju broj:

Početak intervjua:

Kraj intervjua:

PROTOKOL POLUSTRUKTURIRANOG INTERVJUA

1.) Uvodno pitanje

1. Za početak ću Vas zamoliti da mi se ukratko predstavite i opišete svoj rodni identitet.

- dob, stupanj obrazovanja, mjesto stanovanja, s kim živi, čime se bavi...

2.) O rodnom identitetu i tranziciji

2. Kada ste počeli osjećati svoj stvarni rodni identitet? Na koji način?

3. Što mi možete reći o svojoj situaciji s tranzicijom? Kakav je vaš stav o njoj, na koji način ju vršite ili ne i zašto?

3.) Iskustva s obitelji, prijateljima i poznanicima

Obitelj

4. Opišite mi kakva je situacija s vašom obitelji u kontekstu vašeg rodno identiteta?

- radi li se i u kojem omjeru o prihvatanju ili odbijanju, na koje načine?

5. Kako se vi osjećate vezano za tu situaciju?

6. Što vas najviše smeta vezano za navedenu situaciju i kako se nosite s tim?

Prijatelji i poznanici

7. Kakva su vaša dosadašnja iskustva s vašim prijateljima i poznanicima u kontekstu vaše transrodnosti?

4.) Iskustva u obrazovnom sustavu

8. Prisjetite se svojeg školovanja od osnovne škole pa do njegovog kraja, kakva ste iskustva imali u tom razdoblju u kontekstu vaše transrodnosti?

9. Jeste li doživjeli kakve neugodne situacije u kontekstu obrazovanja? Ukoliko da, opišite.

10. Kako ste se nosili s tim i tko vam je bio podrška?

5.) Iskustva s birokracijom

11. Jeste li službeno mijenjali ime i spol? Zašto da/zašto ne?

12. Kakva su vaša iskustva s tim procesom i osobljem koje ste tijekom istog suretali?

6.) Diskriminacija na radnom mjestu

13. Prisjetite se radnih mjesta na kojima ste do sada radili, kakva ste iskustva imali tamo u kontekstu vaše transrodnosti?

14. Jeste li doživjeli kakve neugodne situacije u kontekstu radnog mjesta? Ukoliko da, opišite.

15. Kako ste se nosili s tim i tko vam je bio podrška?

7.) Diskriminacija unutar zdravstvenog sustava

16. Kakva su vaša iskustva s vašim liječnikom opće prakse u kontekstu vaše transrodnosti?

17. Kakva su vaša iskustva sa psiholozima i psihijatrima u kontekstu vaše transrodnosti?

18. Jeste li imali kakva negativna iskustva u kontekstu zdravstvenog sustava? Ukoliko da, opišite.

8.) Ostali oblici diskriminacije u svakodnevnom životu

19. Jeste li doživjeli ikada neke neugodne situacije u svakodnevnim scenarijima, kao što su ulica, javni prijevoz, javna mjesta općenito (kafići, klubovi...)? Ukoliko da, opišite.

20. Kako ste se osjećali u vezi toga?